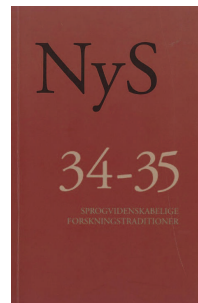

NyS

Titel:	Sociolingvistik
Forfatter:	Tore Kristiansen og Inge Lise Pedersen
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Sprogstudier 34-35. Sprogvidenskabelige forskningstraditioner</i> , 2006, s. 217-267
Udgivet af:	Multivers Academic
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfattere

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Sociolingvistik

TORE KRISTIANSEN OG INGE LISE PEDERSEN

1. AFGRÆNSNING OG PRÆCISERING AF OPGAVER

Ifølge de retningslinjer som redaktionen har udstukket for artiklerne i dette nummer, er vores opgave tre-leddet. Vi begynder med nogle refleksioner over opgaven, med det formål at afgrænse og præcisere den for os selv og læserne.

(i) Vi skal give "en ikke-propaganderende fremstilling af sociolingvistikens styrker og svagheder". Det lyder sympatisk, og vi vil stræbe i den retning, men samtidig finder vi det vigtigt at erkende og vedkende sig at man ikke kan tale om styrker og svagheder uden at sammenligne og vurdere – og i det mindste hvad angår grundantagelserne om sprogets natur, hverken kan eller skal man undgå at tage stilling. Så i den forstand vil vores fremstilling være propaganderende. Det er jo ikke nogen tilfældighed at vi som sprogforskere er havnet i sociolingvistikken. Det er noget vi har valgt fordi vi mener at sociolingvistikken med dens teorier og metoder er bedst egnet til at give svar på de spørgsmål vi er interesserede i at stille om sprog. Det samme standpunkt er naturligvis gældende inden for alle (sprog)videnskabelige retninger og udgør selve grundlaget for erkendelsesmæssige fremskridt – netop gennem specialisering og skoledannelse, nyudvikling og videreudvikling af discipliner.

(ii) Det er da også en del af opgaven at gøre rede for sociolingvistikens "fokus før og nu – hvis der er sket en udvikling eller et retnings-skifte inden for de sidste tiår som det er relevant at afrapportere". Termen sociolingvistik antyder en disciplin som beskæftiger sig med 'sprog og samfund'. Der kan stilles mange slags spørgsmål om 'sprog og samfund' og udvikles mange teorier og metoder til at besvare dem. I den forstand dækker termen sociolingvistik i virkeligheden over mange og ret forskellige discipliner. Så der er to mulige tilgange til fokus-opga-

ven. Den ene består i se på eventuelle ændringer i styrkeforholdet mellem forskellige 'sprog og samfund'-problemstillinger eller forskellige sociolingvistiske discipliner. Den anden består i at se på ændringer inden for én og samme problemstilling eller samme sociolingvistiske disciplin. Vi vil gøre begge dele. Men når det gælder den første tilgang, bliver vi af både pladsmæssige og kompetencemæssige årsager nødt til at begrænse os til en karakteristik af udviklingen i det *institutionelle* styrkeforhold. Hvad den anden tilgang angår, vil vi naturligt nok vælge vores egen sociolingvistiske disciplin, nemlig den der interesserer sig for hvordan og hvorfor sprog varieres og forandres, og her vil vi mht. styrker og svagheder også gå ind i en *faglig* vurdering.

(iii) Den sidste del af opgaven er at gøre rede for sociolingvistikken "forhold til empiri". I sociolingvisters selvforståelse, det gælder også for os, er netop forholdet til empiri vores helt store styrke. På det område har sociolingvister altid følt sig berettiget til at propagandere for egen fortræffelighed. Man kan med stor ret hævde at sociolingvistikken i alle dens afskygninger vokser frem som en ny måde at forholde sig til empiri på, eller måske er det rigtigere at sige at det sker i kraft af nye muligheder for empiri. Disse muligheder kommer med den teknologiske udvikling. Fra og med 1960'erne er udforskningen af naturlige sprog ikke længere med samme nødvendighed henvist til i høj grad at basere sig på data hentet ved introspektion eller fra skriftlige kilder; talesprogsdata lader sig nu nemt registrere på bånd, og det giver helt nye muligheder for at fastholde og beskrive sproglig heterogenitet – og dermed for at udforske heterogenitetens sociale årsager og konsekvenser, og mere generelt 'sprogets samfundsmæssighed'.

Men vi repeterer: At se dette som et stort fremskridt, bygger på grundantagelser om sprogets natur – som kommunikationsredskab, som social praksis. Det er en grundantagelse vi tror på som et fremskridt i sprogvidenskaben, en styrkeposition vi gerne propaganderer for. Omvendt giver det ikke megen mening at insistere på sociolingvistikken forhold til empiri som en styrke i diskussioner med forskere der antager at naturlige sprog i det væsentlige er homogene psykologiske strukturer med biologisk forankring.

2. SOCIOLINGVISTIK OG SOCIOLINGVISTIK – STYRKER OG SVAGHEDER

Som sagt er 'sprogets samfundsmæssighed' en problemstilling med mange sider, og de sociolingvistikker som vokser frem for at udforske dem, er mange. En velkendt måde at ordne dem på bygger på retningernes overordnede formål eller erkendelsesinteresse: Går den ud på at sige noget om samfundet, eller går den ud på at sige noget om sproget? I den ene ende af det spektrum der dannes af denne modsætning, er fokus på *sociale* normer og mekanismer; forskernes baggrund er typisk i sociologien (fx etnometodologerne, Bernstein, Fishman). I den anden ende er fokus på *sproglige* normer og mekanismer, med variation og forandring som det væsentlige perspektiv; forskernes baggrund er typisk i lingvistikken (fx Labov, Trudgill – og os selv, uden sammenligning i øvrigt).

Det sker at man ser den ende af spektret hvor fokus er på sproget, omtalt som 'sociolinguistics proper' (i forlængelse af Trudgill 1979). I den udstrækning denne betegnelse implicerer, eller forstås som, en påstand om at den sproginteresserede sociolingvistik er den 'egentlige' (eller 'rene') sociolingvistik – og dermed også en 'bedre' sociolingvistik end de andre – er den uheldig. Det bliver vi nødt til at understrege, nu hvor vi har placeret os selv i den 'propere' ende og dertil har forbeholdt os retten til at 'propagandere'. Nok er det sådan at vi gerne fastholder at man både kan og må forholde sig vurderende (og propagerende) mht. styrker og svagheder hvad det grundlæggende sprogsyn angår, men vi mener ikke at man kan tale om styrker og svagheder ved selve de spørgsmål der – ud fra samme grundlæggende sprogsyn – stilles om 'sprog og samfund'. Det er ikke 'stærkere' at fokusere på 'sociale faktorer' rolle i sprogforandring' end at fokusere på 'sprogets rolle i social praksis'.

Der er imidlertid en form for styrkevurdering af de forskellige sociolingvistiske retninger der med fordel kan tage udgangspunkt i den omtalte inddeling efter hvorvidt deres fokus ligger på 'sproget' eller på 'samfundet'. Vi tænker på en styrkevurdering af typen: *I den samfundsorienterede ende er man relativt svag i sproganalysen, i den sprogorienterede ende er man relativt svag i samfundsanalysen.* Det er til at forudsige at det vil være sådan, og det bekræftes i høj grad i littera-

turen hvor en lang og konstant strøm af såvel gensidig kritik som selv-kritik underbygger en sådan overordnet vurdering.

Det bedst kendte eksempel på sprogligt svag sociolingvistik er utvivlsomt Bernsteins 'kodeteori'. Den engelske uddannelsessociolog Basil Bernstein udviklede i 1960'erne og 1970'erne en teori om hvorfor arbejderklassens børn klarede sig dårligere i skolen end middelklassens børn. Teoriens forklaring var at arbejderklassens børn kom i skole med kun en 'restringeret' kode, mens middelklassens børn i tillæg havde skolens egen kode, den 'elaborerede', med hjemmefra (Bernstein 1971). Teorien satte fokus på væsentlige spørgsmål om de dybere sammenhænge mellem socialisation, sprog og tænkning; dens akilleshæl var at den tillagde sproglige overfladeforskelle en betydning for disse dybere sammenhænge som mere lingvistisk skolede forskere ikke var sene til at afsløre som en misforståelse. Deres pointe var at forskellen mellem den 'begrænsede' og den 'udvidede' måde at tale på netop var et spørgsmål om *forskel* (difference) – det drejede sig ikke om en *mangel* (deficit) hos arbejderbørnene, sådan som kodeteorien gerne blev udlagt og forstået. Denne lingvistisk velfunderede kritik var et vigtigt ideologisk element i den gryende sociolingvistik. (Internationalt er kritikken bedst kendt som Labov 1972; men også i Danmark var man godt med, se nedenfor under 3.1).

Som et andet eksempel på sprogligt svag sociolingvistik kan nævnes den forskning i sprogholdninger (language attitudes) der er blevet drevet af socialpsykologer, dvs. forskere der i første række fokuserer på hvordan sproglig variation bruges og fungerer i mellem menneskelige forhold (på individ- og gruppeniveau) – de er langt mindre optaget af at beskrive og forstå sproglig variation som sådan. De arbejder ofte med eksperimenter hvor respondenter reagerer på forskellige sproglige stimuli, men beskrivelserne af og refleksionerne omkring disse stimuli lader ofte meget tilbage at ønske fra en 'ren' sociolingvistisk synsvinkel.

Omvendt er den sprogfokuserende sociolingvistik jævnlige blevet kritiseret for utilstrækkelighed og naivitet i sin forståelse af de sociologiske og socialpsykologiske sider ved sprogbrug som social praksis. Når denne kritik i høj grad har været centreret omkring Labovs arbejder, skal det ses og forstås på baggrund af disse arbejders centrale rolle gennem sociolingvistikens 40-årige historie. Kritikken er ikke bare kommet udefra fra sociologer (som Williams 1992) og socialpsykologer

(som Giles 1979); den er i lige så høj grad, og med større direkte gennemslagskraft, udviklet inden for det variations- og forandrings-interesserende forskningsmiljø selv, men altid med betydelig inspiration 'udefra'. Det er formentlig rigtigt at sige at de mest indflydelsesrige variationslingvister (efter Labov) har haft stor indflydelse netop ved at de på kreativ vis har evnet at inddrage alternative sociologiske og socialpsykologiske teoridannelser i deres arbejde: Milroy'ernes netværksbegreb er lånt fra kulturgeografien (se fx Milroy 1980: 199ff); Eckerts 'communities of practice' er hentet fra indlæringsteori (se fx Eckert 2000:xvi, 35), og flere førende variationslingvister har inddraget Giles' socialpsykologiske Speech Accommodation Theory (Giles & Powesland 1975) for at belyse spørgsmålet om *hvorfor* sproget varierer og forandres (se fx Coupland 1984, Trudgill 1986). I øvrigt skal det nævnes at det er blevet ret almindeligt, i såvel amerikansk som europæisk sociolingvistik, at inddrage indsigter fra kultur- og tekstteoretikere så som Bourdieu, Foucault og Bakhtin i bestræbelserne på at forstå sprogbrug som social praksis.

Det skal tilføjes at de klassiske variationslingvistiske studier har moderne bysamfund som analyseobjekt: New York (Labov 1966), Detroit (Wolfram 1969), Norwich (Trudgill 1974) osv., og at det i høj grad har været forskning i andre typer af 'sprogsamfund' end industrisamfundets storbyer der har givet anledning til at beskrive og forstå sociale gruppe- og identitetsdannelsesprocesser på nye måder. Centralt her står den antropologiske eller etnografiske lingvistik (se fx Gumperz & Hymes eds.1964, Hymes 1977, Hanks 1996) og kreolsprogsforskningen (fx Le Page & Tabouret-Keller 1985, Rickford 1987), samt den senere tilkomne forskning i hvordan sociale grupper og identiteter blandes og dannes i de senmoderne storbyers multikulturelle ungdomsmiljøer, blandt andet i kraft af sproglig 'crossing' (Rampton 1995) og 'kodeskift' (Auer ed.1998).

Når vi nu går over til at se på dansk sociolingvistiks placering og ageren i dette billede, vil vi som sagt helt afstå fra at karakterisere faglige styrker og svagheder ved de mange forskningsområder der, afhængigt af hvor bredt man opfatter begrebet, kan siges at høre til sociolingvistikken. Dels rækker vores kompetence ikke til det, dels bliver områderne konversationsanalyse (CA) og pragmatik dækket i andre artikler i dette nummer af *NyS*. Vi begrænser altså den *faglige* vurdering

af fokusering og styrker/svagheder til vores egen disciplin (afsnit 4 nedenfor). Men først vil vi sige lidt om det *institutionelle* styrkeforhold mellem hhv. den mere sprogorienterede og den mere samfundsorienterede måde at være sociolingvist på. (For en mere omfattende karakteristik af dansk sociolingvistik institutionelle situation, se Kristiansen & Jørgensen 1998. Den fagligt set bredeste præsentation af dansk sociolingvistik i dag er formentlig Kristiansen & Jørgensen eds. 2003).

3. INSTITUTIONEL STYRKE

Betegnelsen 'sociolinguistics proper' forstås nok bedst som en måde at referere til *grundforskning* på, til forskel fra *anvendt forskning*. Det bliver betegnelsen næppe bedre af, for så impliceres eller forstås det bare at grundforskning er 'bedre' end anvendt forskning (Trudgill 2000 fortæller en historie om det). Dertil kommer at skellet mellem grundforskning og anvendt forskning jo ikke altid er lige klart. Resultaterne fra den sprogfokuserende sociolingvistik kan have betydelige samfundsmæssige konsekvenser, fx i sprogpædagogiske og sprogpolitiske sammenhænge, og forskerne selv vil ofte se disciplinens resultater i et sådant lys og aktivt forsøge at fremme anvendelsen af dem i samfundet. Omvendt kan sociolingvistik med samfundsfokus godt være grundforskning uden andet umiddelbart sigte end udvidet erkendelse, bedre kendskab til sociale strukturer og processer. Alligevel kan det være formålstjenligt her at operere med dette skel med henblik på et overordnet billede af det institutionelle styrkeforhold mellem hhv. sprogfokuseret og samfundsfokuseret sociolingvistik.

3.1 INSTITUTIONEL STYRKE (I): INTERESSEN FOR SPROG SOM AFSPEJLING OG KONSTRUKTION AF SOCIALE REALITETER

Det er vores opfattelse at beskæftigelsen med sprog/samfund-problestillingen ved de danske højere læreanstalter altid har udmærket sig ved at fokusere mere på sprogbrugens sociale kontekster og konsekvenser end på sprogbrugen i sig selv. Formålet har været at sige noget om samfundet mere end om sproget. Det ses nemt hvis vi fra 1970'erne og frem fastholder et sammenlignende sideblik til vores skandinaviske naboer.

I 1970'erne oprettede man Labov-inspirerede forskningsmiljøer og

projekter i Sverige (FUMS) og Norge (TAUS), hvorimod det samtidige og første store sociolingvistiske projekt i Danmark, *Projekt Skolesprog*, var en empirisk baseret efterprøvning, kritik og forkastelse af Bernsteins kodeteori og dens behandling af sammenhængen mellem sprog, tænkning og skolesucces (i tobindsværket *Skoledage*, 1979). Det var en problemstilling der på det tidspunkt nød stor bevågenhed både fra statsmagternes og 'græsrøddernes' side i hele den vestlige industrialiserede verden. For de førstnævnte drejede det sig om at finde veje til at kvalificere de 'arbejdskraftreserver' som der var et voldsomt stigende behov for at mobilisere under tidens økonomiske ekspansion. For de sidstnævnte drejede det sig mere om at finde veje til at bryde de mekanismer der reproducerer den såkaldte sociale arv. Det er næppe forkert at sige at *sociolingvistik* den gang var et langt mere kendt begreb på de højere uddannelsesinstitutioner end nu, og for de fleste var begrebet synonymt med (diskussionen omkring) Bernsteins kodeteori og kritikken af uddannelsessystemets rolle i reproduktionen af den sociale arv (se Gregersen m.fl. red. 1974, Gregersen, Reisby & Vejleskov red. 1975, PAPIR 1974, Gimbel 1977).

Titlen på den danske lærebog der opsummerede problemstillingerne i 70'ernes danske sociolingvistik, angav meget præcist hvor fokus lå: *Gennem Sproget* (Hermann & Gregersen 1978). Bogen havde undertitlen: *Om undersøgelse af sprogbrug i samfundet*. Ellers gik 'sprogbrugsanalysen' den gang under betegnelsen 'pragmatik'. NyS udgav temanumre både om 'sproghandlinger' (NyS 5, 1973), 'sprogbrugsanalyse' (NyS 6, 1974) 'pragmatik' (NyS 9, 1978), og der blev skrevet bøger og artikler der kritisk analyserede reklamesprog (Hansen 1965), ping- og pampersprog (Hansen 1971), radioavisens sprog (Mortensen 1971), sportsjournalistikkens sprog (Rasmussen 1974), osv. I det hele taget: Bøger med analyser af sprogbrug kom på stribe (Kjøller red. 1975a, 1975b, 1976a, 1976b), og generelt blev indsigten i 'sprogbrugens forudsætninger' kraftigt udvidet i disse år – i såvel 'socialpragmatisk' som 'universalpragmatisk' forstand (se fx Harder & Poulsen red. 1980). Disciplinen 'pragmatisk analyse' stod meget stærkt (i hvert fald ved Københavns Universitet) idet studieordningen tillod en valgfrihed der blev brugt sådan at studiet af sprog for de flestes vedkommende begrænsede sig til pragmatiske analyser. Og lad os her tilføje – i forlængelse af den generelle pointe ovenfor om at et stærkt samfundsfokus ofte

har betydet en svag sproglig analyse – at de studerendes pragmatiske opgaver og afhandlinger, efter sigende, ofte havde et meget distanceret forhold til sproglige problemstillinger (danskprofessor Erik Hansen har tit sagt at man kunne skrive opgaver i dansk sprog og i det hele taget gennemføre danskstudiet uden at kunne noget som helst om sprog).

I dag er det de færreste studerende der har hørt om Bernsteins kode-teori, og i den udstrækning de forbinder noget med pragmatik, er det ganske sikkert noget andet end den 'frigørelse af folket' som var bundlinjen i 1970'ernes pragmatikprogram, oprindelig trykt i *NyS* 2 (1970) og delvis genoptrykt i *NyS* 9 (1978), hvor artiklen er suppleret med en 20 siders litteraturliste som er et godt sted at starte hvis man vil danne sig et indtryk af aktiviteten på området i 1970'erne (Wille & Harms Larsen 1970, 1978). At 'kodeteori' og 'pragmatisk analyse' ikke længere hører til de studerendes ordforråd, er imidlertid ikke ensbetydende med at den samfundsorienterede sociolingvistik og dens samfundskritiske perspektiv og potentiale er forsvundet fra de højere læreanstalter.

Men før vi siger noget mere om det, skal det bemærkes at den samfunds fokuserende sociolingvistik faktisk langt på vej forsvandt i 1980'erne, som i al almindelighed var særdeles 'magre' år på de humanistiske fag, med få studerende (adgangsbegrænsning) og ingen nyan-sættelser. Som et første og ildevarslende signal gik tidsskriftet *PAPIR* ind allerede i 1978 efter at være udkommet med otte numre. I sin første leder i 1974 havde redaktionen (Frans Gregersen, Jesper Hermann, Jan Katlev, Simo Køppe og Svend Erik Olsen) sat sig som mål at udvikle "en helhedsopfattelse af *sprog som social handlen*" ved at "modvirke autonomiserings-, fragmenterings- og simplificeringstendenser inden for sprogforskningen". På samme måde kan *NyS*'s udvikling ses som symptomatisk. Halvfjerdsernes sidste nummer (*NyS* 12, 1979) var stadig 'samfundsorienteret' og havde *Sprognormer i Norden* som tema. De fem næste numre udkom først i årene 1983-1986 (*NyS* 13-16/17), og de var alle 'sprogorienterede' med hovedfokus på grammatisk analyse. Så gik også *NyS* i stå. De bogserier som mange af de ovenfor omtalte bøger var udkommet i, blev lukket, heriblandt Gyldendals sprogbibliotek, under redaktion af Frans Gregersen, Jesper Hermann og Simo Køppe, hvortil Jacob Mey havde skrevet en rigtig 70'er-bog – som så i stedet blev oversat til engelsk og publiceret internationalt, med stor succes (Mey 1985).

Da der i 1990'erne igen kom gang i studenteroptaget og der blev ansat nye unge forskere, vendte den samfundsorienterede beskæftigelse med sprogbrug tilbage i ny form – og under ny betegnelse: *diskursanalyse*. Eller også (hvis studieobjektet alene er talesprog): *samtaleanalyse*. Det er betegnende at da *NyS* igen kom på fode, skete det med udgivelsen af et nummer der havde 'samtaleanalyse' som tema (*NyS* 18, 1994). Forordet begrundede valget af samtaleanalysen med at dette forskningsområde "illustrerer den forandring, som sprogforskningen har gennemgået (...) I stedet for at fokusere på det sociale eller politiske uden om sproget, taler man i dag om det sociale, kulturelle, kognitive m.m. i sproget".

Nu er diskursanalyse et begreb der – på samme måde som sociolingvistik – kan opfattes mere eller mindre bredt; og hvis vi definerer det bredt, dækker også diskursanalysen hele spektret fra de eksplicit samfundskritiske og dekonstruerende analysetilgange (internationalt repræsenteret ved retninger som 'critical discourse analysis', CDA (Fairclough 1995, Chouliaraki & Fairclough 1999) og 'discursive psychology' (Potter & Wetherell 1987, Edwards & Potter 1992) til den mere rent sprogfokuserende 'conversational analysis', CA.¹

Grundlæggende drejer den samfundsfokuserende sociolingvistik sig om kommunikation og miskommunikation – om hvordan det går til at kommunikationen mennesker imellem fungerer, og om hvorfor den *ikke* fungerer. Sprogbrugs-/diskursanalysens styrkemæssige bølgegang fremtræder som en ret så direkte funktion af samfundsudviklingen generelt. Dens styrke i de 'ekspansive' 1960'ere og 1970'ere er umiddelbart forståelig på baggrund af opgaven med at inddrage store nye samfundsgrupper ('masserne') i den kommunikation der skulle til for at holde erhvervslivets og samfundsmaskineriets hjul i gang. Dens relative svaghed i de 'recessive' 1980'ere passer ind i billedet, ligesom revitaliseringen under de nye højkonjunkturer fra og med 1990'erne ikke kommer som nogen overraskelse. Dog har de opgaver der skal løses vedrørende 'samfundets kommunikative behov', klart skiftet karakter fra 'velfærdssamfundets' opbygningsfase i 60'erne og 70'erne til dagens medie-baserede 'informationssamfund'; og det må stadig siges at være i overensstemmelse med samfundsudviklingens logik at fokus i og med diskursanalysens fremmarch i nogen grad synes at være flyttet væk fra uddannelsessystemet ('masserne' er mobiliseret) og over på kommunika-

tionens vilkår i erhvervslivet (Femø Nielsen 1997, Scheuer 1998, 2001a, 2001b, 2003, Asmuss & Steensig red. 2003) og i medierne (Chouliaraki 2000, 2005, Gomard & Krogstad red. 2001, Femø 2001). Sprogbrugen blandt børn og unge i børnehaver og skoler nyder nok stadig bevågenhed – til dels stadig med social reproduktion som perspektiv (se Perregaard 2004, som er en etnografisk baseret undersøgelse af hvordan børnenes sproglige interaktionsmønstre realiserer faglig og social marginalisering i skolen; dette perspektiv fastholdes teoretisk i Perregaard 2005) – men i almindelighed er fokus mere på gruppe- og identitetsdannelsesprocesser de unge imellem end på sprogets rolle i uddannelsessystemets klassereproducerende funktion (Quist 1998, 2005, Møller 2001, Madsen 2002, Sletten & Buch (under udg.), Johansen 2003).

Lad os dertil føje at internationalisering og globalisering medfører nye problemstillinger hvad kommunikationen i samfundet angår – problemstillinger hvor det danske samfunds møde med andre sprog end dansk er det centrale – og at dette har medført institutionel styrkelse af 'anvendte' former for sociolingvistik. Det danske sprogs rolle og position i EU-samarbejdet har vakt en del bekymring og været genstand for flere undersøgelser (Haberland & Henriksen 1991, Haberland 1993, Karker 1993). Størst offentlig opmærksomhed er der dog omkring tilkomsten af de 'tosprogede', som på ny rejser problemet med hvordan samfundet integrerer 'reserverne', eller 'resurserne' som man hellere siger i dag (hvis man er positiv over for integration). 'Dansk som andetsprog' er udviklet til et stærkt forskningsmiljø omkring det såkaldte Køge-projekt (se udgivelsesrækken *Københavnstudier i tosprogethed* med mere end 40 bind); projektet har basis på KU og DPU, hvor man begge steder har oprettet professorater inden for området (Jens Normann Jørgensen og Anne Holmen). Også det engelske sprogs indflydelse på dansk sprog og det danske sprogsamfund har stor offentlig bevågenhed, og en betydelig institutionel styrkelse af forskning i denne problemstilling samt i sprogpolitik som forskningsfelt mere generelt skal utvivlsomt ses i den sammenhæng. Eksempelvis kan nævnes to stort anlagte fondsstøttede projekter (Preisler 1999, *Moderne Importør i sprogene i Norden*, se www.nor.uib.no/import), flere ph.d.-stipendier (blandt andet ved Dansk Sprognævn), og et forskningsprofessorat (ved CBS, Robert Phillipson). Sidst men ikke mindst: I takt med at Danmarks kontakter til den store verden bliver langt flere og mere

mangeartede end tidligere, bliver det påtrængende at inddrage sociolingvistiske problemstillinger også i den fremmedsprogspædagogiske teori og praksis. Det er baggrunden for at man ved RUC for nyligt oprettede et professorat i 'kultur- og sprogødestudier' (Karen Risager).

Vi prætenderer på ingen måde her at bidrage med noget der bare ligner en videnskabshistorisk/-sociologisk fremstilling af dansk sociolingvistik. Det ville kræve ganske anderledes omfattende og dybtgående analyser. Dog forekommer det os ret oplagt at der i den udviklingshistorie vi har skitseret ovenfor, kan påpeges en sammenhæng mellem på den ene side ændringerne i de generelle økonomiske og ideologiske konjunkturer i samfundet og på den anden side ændringerne i den samfundsorienterede sociolingvistik. De forskningsmæssige prioriteringer ved institutionerne svarer gennemgående godt til de problemstillinger som udviklingen ustandselig stiller den samfundsmæssige kommunikation over for. At den 'anvendte' sociolingvistik svarer på de problemstillinger der rejses, så ofte er anderledes kritiske end magthavere i almindelighed bryder sig om, er... som det bør være (så længe vi hylder princippet om at forskningen ved de højere læreanstalter skal være uafhængig og fri).

3.2 INSTITUTIONEL STYRKE (II): INTERESSEN FOR SPROGLIG VARIATION OG FORANDRING

Når interessen for sproglig variation og forandring har stået institutionelt meget svagere i Danmark end den ovenfor behandlede interesse for sprogbrug som social praksis, kan også dét forklares ud fra de 'kommunikationsproblemer' som udviklingen har stillet det danske samfund over for – eller rettere sagt: Det kan forklares ud fra den almindeligt herskende opfattelse af at der her ikke er noget problem at tale om.

Den påfaldende mangel på interesse ses tydeligt hvis vi igen sammenligner med en nabo. Vi ved at der i Norge er lavet flere hundrede specialafhandlinger der beskriver sproglig variation og forandring, typisk på det sted den studerende selv kommer fra. Antallet af tilsvarende afhandlinger i Danmark overstiger næppe en halv snes stykker hvorimod specialer om 'sprogbrug som social praksis' ganske sikkert skal tælles i hundreder. Hvorfor nu denne forskel? Hvorfor virker emnet 'sproglig

variation og forandring' mere tiltrækkende på unge nordmænd end på unge danskere?

Man kunne argumentere for at forskellen skyldes at den almene sprogstandardisering efter al sandsynlighed var kommet noget længere i Danmark end i Norge (og Sverige) allerede den gang da variationslingvistikken nåede til Skandinavien i slutningen af 1960'erne, og at dialektforskelle derfor ikke i samme grad var et iørefaldende 'kommunikationsproblem' i den danske offentlighed; danskerne var som folk godt på vej til at tale (evt. let regionalt farvede udgaver af) det samme standardsprog. Man kunne argumentere videre for at det derfor altid har været mindre fristende at tage variationslingvistikens teorier og metoder i anvendelse for at beskrive og forklare forholdet mellem standardsproget og de lokale måder at tale på. Når forskellene overvejende skal findes i prosodien, er kvantificering en højst problematisk tilgang til analysen af naturligt talesprog (med de måleinstrumenter man råder over i dag).

Vores synspunkt er imidlertid at den påfaldende danske mangel på interesse for sproglig udtryksvariation snarere skal forklares som en ideologisk betinget 'blindhed'. Der er stor forskel på de skandinaviske samfund hvad angår det ideologiske klima der omgiver forholdet mellem dialekterne og standardsproget. Dette klima har altid været anderledes hårdt ved dialekterne i Danmark. Det har altid været en selvfølge at der skulle et standardsprog (rigsdansk) til for at kommunikationen i samfundet kunne forløbe gnidningsfrit. Det behøvede ikke at siges; det sagde sig selv. At andre varieteter end københavnsk kunne have brugsrettigheder i den offentlige sfære har aldrig været på tale. Dette billede kan ses udpenslet i Kristiansen (1990), som er et eksempel på en ideologisk sprogbogsanalyse, hvor pointen er at vise hvordan norm/variation-problematikken er til stede – nemlig ved stort set at være fraværende – i den danske offentlige diskurs om skolens danskundervisning. Sansen for variation slog nok igennem i og med sociolinguistikken også i Danmark, eller mere generelt i og med styrkelsen af sociologiske synsmåder inden for humaniora i 1960'erne, men al tematisering af sproglig variation i skolesammenhæng havde et klart 'inddragelse-af-masserne'-perspektiv – under slagord om at 'dansk er mange ting', 'læsning er mange ting' og 'tekster er mange ting'. På baggrund af et sådant ideologisk klima, hvor forholdet mellem standardsprog og

dialekter er et ikke-tema i den offentlige diskurs, er det ikke så overraskende at interessen for sproglig udtryksvariation som forskningsobjekt har været minimal.

Nok var den sproglige variation på stærk retur 'dialektalt', men dukkede så til gengæld frem igen 'sociolektalt' – erkendelsesmæssigt ikke mindst i kraft af Brink og Lunds tidlige og meget betydningsfulde beskæftigelse med variationen i dansk standardsprog og i det danske sprogsamfund generelt. Imidlertid er Brink og Lunds arbejde på sædvanlig dansk vis præget af ideologisk betinget 'blindhed' for 'problemer' i forbindelse med sproglig variation. Selv om deres monumentale værk om variationen i København (Brink & Lund 1975) udkommer hele ni år efter Labovs New York-undersøgelse, er det helt igennem junggrammatisk i sin ideologi. Enhver lydændring forstås som resultat af forenkling i den artikulatoriske processering (typisk assimilation, dvs. fysiologisk betinget ændring), eller som resultat af forenkling i den receptive processering (typisk analogi, dvs. kognitivt betinget ændring). Der er ingen plads overhovedet for processer af den slags der ligger til grund for social gruppedannelse og konstruktion af social identitet. Brink og Lunds ideologiske 'forblindelse' på dette punkt bevirker at de skriver om socialpsykologiske processer, kaldet "fonetisk besjæling", som fejltagelser i forbindelse med sproglig variation: "en af de faldgruber i livet, som det ligefrem er normalt at styrte sig i" (Brink & Lund 1974: 79ff). Det sker i en lærebog skrevet med tanke på universitetsundervisningen, hvor den da også har været meget brugt. Vi er ikke i tvivl om at Brink og Lunds arbejde fra midten af 1970'erne har haft stor betydning såvel for den almindelige opfattelse af variationslingvistikken som for dens udvikling og stilling ved de højere læreanstalter i Danmark. Det drejer sig om en kompleks historie, som vi selv er for meget en del af til at kunne vurdere den 'objektivt', men netop på baggrund af den dominerende samfundsorientering i beskæftigelsen med sprog ved læreanstalterne vil vi vove den påstand at Brink og Lunds manglende interesse for den sproglige variations sociale betydninger næppe har virket befordrende på interessen for variationslingvistikken.

Indtil nu har vi argumenteret for at variationslingvistikkens styrkemæssige position lader sig forklare, på samme måde som for sprogbrugs-/diskursanalysens vedkommende, ved at referere til mere generelle samfundsmæssige (økonomiske eller ideologiske) konjunk-

turer. Imidlertid skal vi også pege på at variationslingvistikken samtidig ser ud til at eksistere mere uafhængigt af disse konjunkturer, om end på generelt lavere blus. Det skyldes utvivlsomt at studiet af 'sproglig variation og forandring' har mere udpræget karakter af grundforskning. Anvendelsesaspektet, typisk i forhold til sprogpædagogiske og sprogpoltiske problemstillinger, kommer i anden række. Så i den forstand kan det siges at ligge i sagens natur at variationslingvistikken i Danmark i vid udstrækning har været institutionelt knyttet til et 'rent' forskningsinstitut, nemlig Institut for Dansk Dialektforskning (IDD) ved Københavns Universitet, som fra og med 2004 indgår som Afdeling for Dialektforskning (AfD) ved Nordisk Forskningsinstitut. De fleste variationslingvistiske projekter i Danmark er blevet gennemført af forskere med fast eller midlertidig tilknytning til IDD/AfD. Det synes da også fornuftigt og rigtigt at det er en forskningsinstitution med ansvar for at 'arkivere' traditionelle danske dialekter der har påtaget sig ansvaret for at 'arkivere' også den moderne talesprogsvariation. Dog bør det nok bemærkes at det i international sammenhæng faktisk er ret specielt at et traditionelt dialektarkiv på denne måde er gået ind i moderne variationslingvistisk arbejde – så 'omstillingsparathed' hos enkeltpersoner med uddannelsesmæssig basis i det traditionelle dialektologiske miljø har spillet en afgørende rolle for udviklingen af IDD/AfD's specielle position. (Inge Lise Pedersen, som har spillet den centrale rolle i denne udvikling, har skrevet om forskellige sider af den i en række artikler, se I.L. Pedersen 1996, 2000a, 2000b).

Ud over den beskrevne tilknytning til IDD/AfD kommer variationslingvistikken relative uafhængighed af samfundsmæssige konjunkturer og mere udprægede karakter af grundforskning til udtryk også i det forhold at store fondsbevillinger har spillet en væsentlig rolle for at opretholde og styrke forskningen i moderne talesprogsvariation. I midten af de ellers så magre 1980'ere – hvor den samfundsorienterede sociolingvistik som omtalt var nede i en bølgedal – besluttede Statens Humanistiske Forskningsråd at gøre *Dansk talesprog i dets variationer* til et såkaldt initiativområde over fem år (1986-1990). Dette dannede rammen om Nyboder-projektet (Gregersen & Pedersen 1991) og Næstved-projektet (Kristiansen 1991, Jørgensen & Kristensen 1994), dertil om de første vigtige forsøg på at beskrive variationen i regional prosodi (Grønnum 1992). (Det bedste samlede indtryk af initiativom-

rådets aktiviteter får man ved at gennembladre dets nyhedsbrev *Snak*, som udkom med ni numre i årene 1986-1992). Tyve år senere (i 2005) – i et politisk klima hvor kravene til humanioras 'samfundsrelevans' ellers synes at stå stærkere end nogensinde før – oprettedes så *Dansk Grundforskningsfonds Center for Sociolingvistiske Sprogforandringsstudier* (DGCSS), et (indtil videre) femårigt forskningscenter der skal opsummere, gentage og videreudvikle de centrale variationslingvistiske projekter der er gennemført i Danmark (www.dgcss.dk).

Så på bundlinjen af denne gennemgang af det institutionelle styrkeforhold mellem sociolingvistiske retninger i Danmark må vi pludselig (fra og med 2005) tilskrive beskæftigelsen med 'variation og forandring' betydelig vægt. DGCSS er skabt og ledes af Frans Gregersen, som også har været hovedarkitekten bag flere af de tidligere store initiativer inden for dansk sociolingvistisk forskning. Det gælder Projekt Skolesprog, Dansk Talesprog i dets Variationer (herunder Nyboder-projektet), og DASVA (et projekt om Dansk-Svensk Akkomodation i Øresundsregionen, Gregersen 2003). På den baggrund virker det mere som en selvmodsigelse end en tvetydighed at hans disputats (Gregersen 1991) bærer titlen *Sociolingvistikken (u)mulighed*. Hvis der er nogen der har gjort dansk sociolingvistik mulig, er det Frans Gregersen.

4. STUDIET AF SPROGLIG VARIATION OG FORANDRING

Variationslingvistikken grundantagelse er at der er en sammenhæng mellem variation og forandring i sproget. Målsætningen er dels at beskrive denne sammenhæng, dels at forstå den – og dermed at forklare hvorfor sprog forandres. Målsætningen er at *forstå sprogforandringens væsen*, dens 'mekanismer', som er det udtryk Labov gerne bruger. Meget overbevisende har Labov fra første færd peget på at løsningen af sprogforandringens 'problem' stiller os over for tre opgaver (Labov 1972: 161f). Den første opgave drejer sig om overførselsproblemet (*the transition problem*), dvs. spørgsmålet om hvordan sproget kommer fra en tilstand til en anden. Den anden opgave drejer sig om indlejningsproblemet (*the embedding problem*), dvs. spørgsmålet om hvordan den sproglige variation er 'indlejret' dels i lingvistiske kontekster, dels i sociale kontekster, herunder både sociale kategorier og situationer. Den tredje opgave drejer sig om evalueringsproblemet (*the evaluation pro-*

blem), dvs. spørgsmålet om hvilken rolle socialpsykologiske 'mekanismer' (vurderinger, forestillinger, holdninger, stereotypier) spiller i sproglig variation og forandring. Problemlisten optræder oprindeligt i den skelsættende artikel Weinreich, Labov & Herzog 1968, hvor den også omfatter *the actuation problem* og *the constraints problem*.

Overførselsproblemet er i realiteten en 'underafdeling' af indlejningsproblemet, idet det drejer sig om den sproglige variations forhold til aldersparameteren. Er der tale om gradvise overgange (mere eller mindre brug af hhv. den ene og den anden variant, bestemt af forskellige faktorer), eller er der tale om bratte overgange (brug af enten den ene eller den anden variant)? Således bredt forstået drejer indlejningsproblemet sig om at få greb om de former for systematik der findes på sprogbrugsniveauet. Evalueringsproblemet derimod, drejer sig om at få greb om de former for systematik der findes på sprogholdningsniveauet. Og det synes rimeligt at antage at der er en form for sammenhæng mellem hvad der forgår på sprogbrugsniveauet (fx overgangens art – gradvis eller brat?) og hvad der foregår på sprogholdningsniveauet. Vi vil i det følgende operere med disse to niveauer i den variationistiske beskrivelse: brugs- og holdningsniveauet.

Derudover kan variationslingvistiske analyser foregå på socialt *makro*-niveau eller på socialt *mikro*-niveau, og de kan være af enten *kvantitativ* eller *kvalitativ* art. Dette er distinktioner der i princippet er uafhængige af hinanden. Imidlertid er det ret almindeligt at se en sammenhæng sådan at studier på socialt makroniveau 'kræver' kvantitative analysetilgange, mens studier på socialt mikroniveau 'kræver' kvalitative analysetilgange. Det er også almindeligt at opfatte det sådan at den overordnede tendens i variationslingvistikens historiske udvikling går fra kvantitative analyser på makroniveau til kvalitative analyser på mikroniveau. Der er utvivlsomt en kerne af sandhed i en sådan opfattelse og udlægning, men det er en sandhed der trænger til betydelige modifikationer. Det gælder for såvel den internationale som den danske variationslingvistik.

I vores bud på hvordan der er sket ændringer i variationslingvistikens arbejde med at analysere sproglig variation og forandring med henblik på at forstå sprogforandringens væsen, vil vi skelne mellem sprogbrugsniveauet og sprogholdningsniveauet. Først behandler vi sprogbrugsniveauet og ser på de ændringer der er sket i arbejdet med

indlejningsproblemet (4.1). Dernæst går vi til sprogholdningsniveauet og ser tilsvarende på arbejdet med evalueringsproblemet (4.2).

4.1 INDLEJRINGSPROBLEMET / SPROGBRUGSNIVEAUET

Variationslingvistikens målsætning bliver klart beskrevet i Weinreich, Labov & Herzog 1968, men da forelå den første beskrivelse af denne type allerede, nemlig William Labovs undersøgelse af sproget i New York (Labov 1966). Den blev fulgt af en lang række undersøgelser af sproget i (større) byer fra Detroit (Wolfram 1969), Eskilstuna (Nordberg 1970), Norwich (Trudgill 1974), Glasgow (Macaulay 1977) og (endelig) København (Gregersen & Pedersen 1991). Med disse undersøgelser blev fokus flyttet fra landlige dialekter til byernes talesprog, og fra regional variation, i form af dialektgeografi, til beskrivelse af hvordan den sproglige variation var indlejret i lingvistiske og sociale kontekster, i form af skildringer af hvordan et antal sproglige variabler var fordelt på forskellige sociale lag i bybefolkningerne.

4.1.1 *Variationslingvistiske karakteristika*

Disse undersøgelser maler med den brede pensel. Det er overblikket, det generelle, man er interesseret i, og den enkelte informant er ikke interessant som person, men som repræsentant for en social gruppe, en klasse. Informanten er i og for sig summen af en række sociale karakteristika: køn, alder, etnicitet, social klasse. Derfor foretrækker man også at udvælge informanterne ved *random sampling*, altså en tilfældig udtrækning af den enkelte som klasserepræsentant ikke som individ med sine særlige personlige karakteristika.

Det er karakteristisk for denne fase i sociolingvistikken at man betjener sig af et fastlagt design med lige mange informanter i alle de kategorier der dannes ved at kombinere de ovenfor nævnte sociale karakteristika, der behandles som sociale baggrundsvariabler (*speaker variables*). Materialet indsamles ved sociolingvistiske interview, som er tilrettelagt på en sådan måde at man får stilistisk variation, specielt den eftertragtede uformelle stil, som anses for at kunne fremkaldes ved at få informanten til at fortælle, helst om noget stof der er så spændende at fortælleren glemmer at tænke på den sproglige form og kun er optaget af indholdet. I den rendyrkede labovske udgave af det sociolingvistiske

interview forsøger man at få informanten til at fortælle om en episode hvor han/hun har været i livsfare. Derudover indeholder interviewet passager med oplæsning og minimale ordpar.

Sprogbeskrivelsen er symptombeskrivelse, man er kun interesseret i en række udvalgte variable om hvilke man ved, ud fra et førvidenskabeligt kendskab til den by hvis sprog man analyserer, at de bruges i varierende former i forskellige sociale grupper og i forskellige stilarter. Man giver altså ikke en fuldstændig beskrivelse af informanternes sprog, men beskriver kun et mindre antal udvalgte træk, oftest fonetiske og morfologiske. Forekomsten af de forskellige varianter i løbende tale registreres og sættes i relation til informantgruppens sociale karakteristik og til stilen, og man bruger statistiske modeller til at beregne om de registrerede forskelle eventuelt kunne være tilfældige, eller om de er signifikante. Man er typisk mere interesseret i at finde grupperelaterede forskelle end individuelle forskelle. Det er gruppens sproglige adfærd der er fokus på, ikke individets.

De undersøgelser der blev foretaget med dette design, viste at der var orden i det tilsyneladende kaos. Det var en ordnet heterogenitet, og det samme mønster gentog sig fra by til by: Brugen af varianter der ikke hørte til standardsproget, korrelerede med køn og med socioøkonomisk status; kvinder taler mere standardnært end mænd, og jo højere status jo flere standardformer hos begge køn. Samtidig viste undersøgelserne en lige så regelmæssig stilistisk fordeling af varianter, idet der var korrelation mellem formalitetsgraden og forekomsten af standardformer. En middelklassetaler i en situation der 'kræver' formel stil, har en meget stor andel af standardformer, mens en arbejderklassetaler i en meget uformel, dagligdags situation kan forventes at bruge mange former der ikke accepteres som standard, det være sig regionalt eller etnisk betingede varianter eller varianter der alene er socialt betingede. De sociale forskelle blev anset for at være primære, mens stilforskellene regnedes for sekundære: Standardformerne fik tilskrevet prestige fordi de især blev anvendt af de højere sociale grupper. De aldersrelaterede forskelle blev taget som udtryk for sprogforandring, de unges sprog var morgendagens talesprog. Forskellen mellem aldersgrupperne blev tolket som et 'tilsyneladende' tidsforløb (*apparent time*), og med dette greb kunne man bruge nutiden til at forklare den historiske udvikling.

4.1.2 Danske undersøgelser

Der er faktisk ingen danske eksempler på denne type undersøgelser i den rendyrkede form. Nok især fordi den først vandt indpas på så sent et tidspunkt at en vis revision var i gang. I 1975 udkom ganske vist Lars Brink og Jørn Lunds store tobindsværk om *Dansk Rigmål*, med undertitlen *Lydudviklingen siden 1840 med særligt henblik på sociolekterne i København*, men trods undertitlen leder man forgæves efter en kvantitativ endsige statistisk beskrivelse som i de gængse sociolingvistiske værker fra denne periode. Teoretisk er der ingen spor af Labov, formentlig bl.a. fordi værket var konciperet adskillige år tidligere. Empirisk er værket en guldgrube af oplysninger om talesproglige forhold i København i et århundrede. Det nærmeste vi kommer en sociolingvistisk beskrivelse i labovsk forstand er Jens Normann Jørgensens undersøgelse af a-variationen i københavnsk (Jørgensen 1980), der dog ganske ser bort fra stilforhold.

4.1.3 Variationslingvistiske dialektbeskrivelser

En tydelig labovsk inspiration (til en vis grad formidlet via det sociolingvistiske miljø i Uppsala) træffer vi også i Kjeld Kristensens analyse af variationen i Vinderup, en vestjysk stationsby (Kristensen 1977). Kjeld Kristensens oprindelige plan var at fremkalde *careful* respektive *casual speech* ved at optage sprogrøver udløst som kommentarer til et billedmateriale, i den forventning at de to varianter var så forskellige at det var meningsfuldt at beskrive dem som to forskellige koder (Kristensen 1977:47). Da han kun undtagelsesvis fik metoden til at fungere, gik han over til at foretage almindelige, tilstræbt uformelle interviews og foretage en variabelanalyse af disse. Interviewene er korte, 6-9 min., idet denne længde sikrede et tilstrækkeligt antal forekomster af de variabler han ønskede at analysere. Hensynet til en eventuel stilvariation lades altså helt ude af billedet.

Bortset herfra er designet hentet fra den sociolingvistiske mainstream. Den kvantitative tilgang, den sociale korrelering, beskrivelsesmetoden med brug af sociolingvistiske variabler, alt er det samme som Labov bruger, men metoden er omplantet til et sprogsamfund af en ganske anden karakter. Både den sociale og den lingvistiske indlejring er væsentlig anderledes. Det er ikke en storby der kan formodes på en række punkter at føre an i sprogforandringen, men en mindre by, hvor de 'rene' socioøko-

nomiske forskelle er mindre (men en land-by modsætning lurer under-neden), og den sproglige variation har form af en bestandig styrkeprøve mellem en udefrakommende standardnorm og den ældre lokale norm, hvorfor det karakteristisk nok er resistensen mod den udefra kommende standardsprogspåvirkning der måles. Kristensen peger på at nogle variable udviser en mere brat overgang fra dialektform til standardform, mens andre har en mere gradvis overgang. Sociolingvistisk set er de klareste resultater at mænd og landboer taler mest dialektnært.

To karakteristika ved Kjeld Kristensens undersøgelse bør nævnes. Det ene er at han ikke nøjes med at analysere nogle få diagnostiske sproglige træk, men inkluderer i alt 13 variable i analysen. Det andet er forsøget på at konstatere om der er et fast antal varieteter, i form af en række kvantitativt baserede sprogtrin mellem den traditionelle dialekt og standardsproget. Kristensen mener på rent sproglig basis at kunne etablere seks trin, men indrømmer at antallet kan forekomme vilkårligt, og at undersøgelsen ikke tillader isolering af noget mellemsprog som tales af en hel gruppe informanter (Kristensen 1977:91, 99). Han afstår fra at tilskrive de seks trin nogen psykologisk realitet hos sprogbrugerne.

Kjeld Kristensen fortsatte sine undersøgelser i Vinderup med en analyse af 14 båndoptagne interview der er præget af stærke indslag af både dialekt- og standardsprogsformer. Disse 'blandingssprogstekster' analyseres for sproglig homogenitet, baseret på en kategorisering af alle morfer i forhold til de to referencesprog og analyse af om forholdet ændrer sig i løbet af teksten, samt om eventuelle ændringer kan forklares ud fra den lingvistiske og ekstralingvistiske kontekst. Desuden undersøges det om der er et implikativt forhold mellem de enkelte sprogræk som 'overholdes' i disse tekster (Kristensen 1979:230f). Undersøgelsen fokuserer mere på en rent sproglig karakteristik af blandingssprog (hvilken regelbundethed kan konstateres i variationen?) end på samspillet mellem sproglig og social variation.

4.1.4 Andre kvantitative undersøgelser af dialektudtynding

Flere af de ovenfor nævnte forskere deltog i en undersøgelse af dialekt og skole i Hirtshals. Et par af delundersøgelserne er kvantitative analyser af det nutidige talesprog i Hirtshals, med fokus på samspillet mellem sprogbrug og talernes køn, alder og sociale placering, herunder urbaniseringsgrad, men det kvantitative mål er grovere, og der er ikke anvendt

signifikanstest (Lund 1983). Diskussionen drejer sig i høj grad om hvor vidt der kan skelnes mellem to talesprogskoder, og om begrebet regionalsprog kan fastlægges definitorisk ved hjælp af sprogbrugen (Jørgensen 1983). Metodisk beslægtet med disse undersøgelser er Kim Bengtsons undersøgelse af sprogbrugsvariationen i Øster Hanherred, der også er centreret om at indkredse et lokalt regionalsprog (Bengtson 1985). Disse undersøgelser viser at den kvantitative tilgang havde fået fodfæste, men om variationslingvistik i streng labovsk forstand er der ikke tale, og signifikanstestning er heller ikke blevet en fast del af beskrivelsen.

4.1.5 Odder-undersøgelsen

Tendensen i retning af at udvide beskrivelsen fra nogle få symptomatiske træk til en totalbeskrivelse fortsætter i den mest omfattende danske undersøgelse af dialektudtynding og standardsprogpåvirkning: Bent Jul Nielsens og Magda Nybergs undersøgelse af den sproglige variation i Odder (Nielsen & Nyberg 1992, 1993). Det omfattende består i antallet af informanter, antallet af analyserede sproglige variabler, og i at der regnes med tre varieteter der er i spil, nemlig foruden den lokale dialekt både ældre og yngre rigsmål. Hvilket sidste står for et standardsprog med flere tydeligt københavnske træk. I Odderundersøgelsen lægges der stor vægt på de unges sprog, eller rettere der er mange unge informanter (for det er ikke specielt ungdomssproget der fokuseres på), og vi får derfor for første gang et billede af et sprogsamfund hvor den lokale dialekt trænges tilbage, ikke blot af det etablerede standardsprog, men mindst lige så meget af et yngre og mere københavnspræget talesprog. Undersøgelsen omfatter hele 50 sproglige variabler, hvoraf dog mange kun varierer i dele af populationen, idet flere af dialekttrækkene kun findes hos de ældre og mere landlige informanter, mens en del af standardtrækkene, især dem der benævnes YR (yngre rigsmål), kun høres i de unges sprog. De sociale variabler er alder, køn, bopæl og socioøkonomisk placering, i form af fire statusgrupper overført fra socialforskningsinstituttets sociale kategorisering. En af disse, landmænd, ligger lidt uden for den urbane sociale skala fra ufaglærte arbejdere til højtuddannede med overordnede stillinger.

Metodisk er det på mange måder en mainstream kvantitativ sociolingvistisk undersøgelse (der refereres da også til Labov i indledningen):

Der er udskrevet 103 interview² og varianterne er registreret i form af afvigelse fra dels traditionelt standardsprog (ÆR) dels yngre københavnspræget standardsprog (YR³), angivet i procenter af alle de variable der havde mindst fem forekomster (færre forekomster medtaget i parentes). Og endelig er der udregnet et totalgennemsnit for hver enkelt informant, og alle gruppeforskelle er signifikantstestet. Med hensyn til selve interviewformen er der dog et par afvigelser fra det labovske mønster: Der var to interviewere, interviewene er ret korte (ca. en halv time), og de foregår for de yngste aldersklassers vedkommende på skolen. Der er ikke gjort noget forsøg på at få en stilvariation i løbet af samtalen, som for de flestes vedkommende karakteriseres som "afslappet". "Det sprog der blev anvendt kan i en vis forstand godt betegnes som "naturligt", forstået på den måde at det er den kode man uvilkårligt vil anvende over for en person som man kun kender lidt og som ikke tilhører lokalsamfundet, i en ikke særlig forpligtende samtale" (Nielsen & Nyberg 1992:55).

Denne 'naturlige' stil kan næppe kategoriseres som *casual* i labovsk forstand. Stilspørgsmålet drøftes i øvrigt ikke i denne undersøgelse.

Mere påfaldende er det at forfatterne også afholder sig fra at give nogen som helst forklaring på det variationsmønster de finder. Der er således tilsyneladende en tendens til at yngre og helt unge "der ikke specielt kommer fra et højsocialt miljø", bruger mange YR-former, men samtidig beholder mange lokale udtaletræk hvor andre unge har tilegnet sig standardsprogstræk (Nielsen & Nyberg 1989:147). Denne tendens kan også træffes i bl.a. engelske undersøgelser. Derfor ville det have været interessant med overvejelser over hvad der ligger i denne tilsyneladende socialt relaterede forskel mellem traditionel standardisering og optagelse af storbytræk. Man kan nok forsigtigt konkludere at denne omfattende undersøgelse er mere influeret af metoden end af teorien bag.

4.1.6 Næstvedundersøgelsen

Samtidig med Odder-undersøgelsen undersøgte Jens Norman Jørgensen og Kjeld Kristensen unge sjællænders sprogbrug på Næstvedegnen (Jørgensen & Kristensen 1994). Undersøgelsen var lagt an som en længdeundersøgelse der strakte sig over tre år, fra 1. til 3. gymnasieklasse, og tilsvarende for de ikke-gymnasiale uddannelsers vedkommende. Det er dog kun resultatet af analyserne fra 1. års optagelser der er publi-

ceret. Undersøgelsens hovedformål fremstilles som "1. at beskrive det sjællandske regionalsprog hos unge sydsjællændere, 2. at opnå indsigt i en række af de sociolingvistiske mekanismer, der er i funktion i forbindelse med regionalsprog" (s. 22). Til det formål analyseres sprogbrugen i en række (tilsigtet formelle) interview samt forventet mere uformelle gruppesamtaler med de samme unge mens de spiller brætspillet Mad.

Som sociale baggrundsvARIABLE anvendes køn, opvækst (by/omegn), skoleform (gymnasium/efg) samt forældrenes socialgruppertilhørighed (fordelt på tre grupper). Af disse ser køn og skoleform ud til at have størst betydning. Den sproglige variation der analyseres kvantitativt, er fordelt på fem *sjællandske variable* (dvs. variation mellem sjællandske og københavnske varianter) og fem *rigsmålsvariable* (dvs. variation mellem ældre og yngre københavnske varianter). Hovedresultatet er at de unge taler et regionalsprog der ligger meget tæt ved standardsproget.

Undersøgelsen svarer tydeligere på spørgsmål 1 end 2 i og med at der fokuseres mere på beskrivelse end på at forklare og forstå (undersøgelsens teori og metode diskuteres udførligt i Kristiansen 1997).

4.1.7. *Andre sociale kategoriseringer tages i brug*

Begrebsliggørelsen af den sociale kontekst i form af sociale klasser (eller mere nøjagtigt socioøkonomiske lag) som blev introduceret i forbindelse med de allerførste kvantitative beskrivelser af sprogbrugsvariationen i industrialismens byer, er aldrig blevet oplevet som ideel af de sociolingvister der har analyseret dialektnivellering i småbyer og mere landlige områder. Blandt andet er og bliver det et problem hvordan landbrugere indplaceres. Fra omkring 1980 kritiseredes brugen af det abstrakte klassebegreb i stigende grad, og flere sociolingvister rettede opmærksomheden mod lokalsamfundet og de lokale grupper og kategorier og så variation mere som en indeksering af sprogbrugernes tilhørsforhold til sådanne lokale grupper. I sin analyse af den sproglige variation i en række arbejderkvarterer i Belfast operationaliserede Lesley Milroy den lokale tilknytning og gruppeopdeling i en analyse af sociale netværk (Milroy 1980). Netværksanalysen virkede intuitivt rigtig og frugtbar – men der er ikke mange eksempler på at den har fungeret fuldt ud efter hensigten. Dele af metoden har derimod vist sig anvendelig i feltarbejdet mange steder.

Da Inge Lise Pedersen i forbindelse med et fællesnordisk projekt om urbanisering og sprogforandring undersøgte de talesproglige forhold i Vissenbjerg (Pedersen 1994), anvendte hun således en netværkstilgang inspireret af Milroys Belfastundersøgelse. Dels i feltarbejdet, hvor alle informanter havde en netværksrelation af 3. grad til feltarbejderen (*friend of a friend*-metoden), dels i selve den sproglige analyse hvor sprogbrugen blev korreleret med informanternes integration i de lokale netværk. Det sidste gav ikke ganske tilfredsstillende resultater, derfor blev en etnologisk kvalitativ analyse af informanternes livsform inddraget som forklaringsmodel (Højrup 1983). På det sproglige område følger undersøgelsen traditionelle sociolingvistiske mønstre med valg af variabler. På den sociale side fokuseres der på den subjektive side af den sociale struktur og på at finde frem til lokale relevante kategorier frem for at gå ud fra almene socioøkonomiske opdelinger. En informants livsform er ikke bestemt af om han/hun objektivt set er lønarbejder, men af hvordan vedkommende definerer sig selv og strukturerer sin verden. Er arbejdet kun noget der skal skaffe en løn som kan give en mulighed for at have en god fritid, eller er arbejdet et dagsværk som er med til at give en virksomhed videre til næste generation? Ligesom Susan Gal (1979) havde vist at det var mere afgørende for sprogvalget om man omgikkes mange bønder end om taleren selv var bonde, så var det i Vissenbjerg mere afgørende for graden af lokalpræget sprog om man opfattede sig som havende en traditionel lokal livsform, end om man rent objektivt kunne kategoriseres som arbejder eller landmand.

Livsformanalysen viste sig anvendelig i Vissenbjerg, men det er tvivlsomt om den også vil være frugtbar hvis man skal analysere sprogbrugen i et senmoderne storbysamfund, hvor meget af variationen måske mere er et spil på overfladen – en performance. De næste år vil vise om en Bourdieu-inspireret livsstilsanalyse er det rigtige redskab til beskrivelsen af sprogbrugen i sådanne samfund. Indtil videre er den i Danmark kun anvendt i projektet *Moderne importør i sprogene i Norden* (www.hf.uib.no/moderne), men Anna Grönberg har anvendt livsstil i sin undersøgelse af unges sprog i Alingsås (Grönberg 2004).

4.1.8. Øget fokus på stil

I 1980'erne blev der også gennemført en undersøgelse af udviklingen i moderne københavnsk, den første storby-sociolingvistiske undersøgelse i Danmark (Gregersen & Pedersen 1991). *Projekt Bysociolingvistik*, som undersøgelsen blev benævnt, er et forsøg på at beskrive udviklingen i københavnsk ud fra et bestemt kvarter, Nyboder. Teoretisk og metodisk repræsenterer den et overgangsstade. Projektets design følger mainstream på en række punkter, men netværksmodellen blev anvendt i feltarbejdet, og der blev fokuseret meget på en stilistisk analyse. Det er et teoretisk reflekteret projekt der tager fat på mange af de grundlæggende postulater og kategorier: begrebet sprogsamfund, de sociale baggrundsvARIABLE, stilbegrebet, forskellene på hvordan de lingvistiske niveauer interagerer med ekstralingvistiske variable. Man forsøgte sig også – uden det helt store held – med integrerende analyser af de forskellige lingvistiske niveauer. Til gengæld var det kun et begrænset antal sproglige variable der blev analyseret. Hovedresultatet var at variablene køn og stil gav stærkere udslag end socioøkonomiske variable, specielt i den yngre aldersgruppe – et resultat der sandsynligvis er symptomatisk for et senmoderne storbysamfund, og som peger på et behov for metodisk fornyelse hvis man skal indfange og forstå variationsmønstrer.

4.1.9 Mod mere antropologiske metoder

Sociolingvistikken så i udgangspunktet sproglig variation som en refleks af samfundet, operationaliseret som sprogbrugernes sociale tilhørsforhold. Samfundet blev altså betragtet som en uafhængig variabel, sproget som en afhængig variabel. I tidens og forskningsretningens løb er betragtningsmåden ændret, så sociolingvister i dag i højere grad ser på sprog og samfund som størrelser der gensidigt virker ind på hinanden. Samfund skaber sprog, men sprog skaber også samfund, dvs. det ene er ikke bare en refleks af det andet, men der er tale om en gensidig vekselvirkning. Ydermere bliver man mere optaget af at undersøge mere lokale sociale kategorier end de brede socialgrupper. Man fokuserer mere på samfundets indvirkning på mikroplanet end på makroplanet, og man er optaget af hvordan den sproglige variation, som på den ene side er en refleks af sprogbrugerens sociale tilhørsforhold, på den anden side er med til at skabe og genskabe gruppetilhørsforhold og

social identitet. Social praksis og praksisfællesskab afløser social klasse og sprogsamfund som nøglebegreber.

Med dette ændrede perspektiv følger en større interesse for og brug af antropologiske metoder, ikke mindst en feltarbejdsmetode som deltagerobservation. Internationalt ligger denne nyorientering i forlængelse af den antropologiske lingvistik som især har været dyrket i USA (jf. fx Gumperz & Hymes 1972), med Penelope Eckert som den der har haft størst direkte indflydelse på dansk forskning (bl.a. Eckert 1989, 2000). Eckert gennemførte i 1980'erne en stor undersøgelse på en amerikansk high school i Michigan, og i den indgik et helt års etnografisk feltarbejde på skolen, præget af observerende deltagelse lige så meget som (bånd)optagelser. Det betyder imidlertid ikke at det sociolingvistiske interview forlades som metode, men at det omdefineres til et etnografisk interview. Det foregår ideelt set som en afslappet samtale, men bruges samtidig til at indhente en mængde oplysninger om informanten.

Pia Quists nyligt afsluttede og Marie Maegaards igangværende ph.d.-projekt bygger begge på etnografisk feltarbejde i københavnske skolemiljøer, henholdsvis Metropolitanskolen og 9.-klasserne på en københavnsk folkeskole (Maegaard & Quist 2005:53ff). Et hovedspørgsmål i Pia Quists undersøgelse er hvordan sprogbrugere giver sproglig variation social betydning, idet hun anskuer sproglig variation som en del af stilkonstruktioner, sammen med helt andre resurser såsom fysiske bevægelser på skolens arealer, signalering af skoleattituder, tøj- og musikpræferencer. I analysen af den sproglige variations sociale betydningsside anvendes både kvantitative variabelanalyser og kvalitative interaktionsanalyser (Quist 2005).

4.2 EVALUERINGSPROBLEMET / SPROGHOLDNINGSNIVEAUET

Vi pegede indledningsvis på at sociolingvistikken som lingvistisk disciplin gerne bryster sig af at være specielt stærk hvad det empiriske angår. Hvis vi anskuer sociolingvistikken i den brede forstand, vil det ikke være rigtigt at sige at behandlingen af evalueringsproblemet er undtagelsen der bekræfter regelen; men når vi som her begrænser fokus til den sprogfokuserende sociolingvistik, er det på sin plads at fremhæve at det empiriske arbejde med evalueringsproblemet står relativt svagt.

Variationslingvistikken er kommet betydelig kortere i sin behandling af evalueringsproblemet end i sin behandling af indlejringsproblemet. Hvorfor det forholder sig sådan, er i sig selv et interessant spørgsmål.

Ikke overraskende rejser evalueringsproblemet på ny problemstillingen om hvordan man opfatter og interesserer sig for forholdet mellem det sociale og det sproglige: Enten ligger interessen overvejende på evalueringens *sociale* konsekvenser, eller også ligger den overvejende på de *sproglige* konsekvenser. Men derudover rejser der sig også en 'intern' variationslingvistisk problemstilling: Hvilken rolle spiller den sociale evaluering for hvordan den sproglige variation 'lever og udvikler sig' i samfundet?

Det er altså muligt at begrunde en manglende interesse for empirisk forskning i den sociale evalueringens *sproglige* konsekvenser på to måder. Det kan enten begrundes med, hvis man fx er socialpsykolog, at man ikke interesserer sig så meget for det sproglige som sådan, men mere for den sprogrelaterede evalueringens sociale konsekvenser. Eller, hvis man ellers er variationslingvist, kan det begrundes med at man finder det udokumenteret og usandsynligt at holdninger og værdier betyder noget for ændringer i sprogbrugen.

4.2.1 Variationslingvistikken og evalueringsproblemet internationalt

Vi holder fast i at fokus her skal være på variationslingvistikken. Men det er nødvendigt at påpege at det empirisk baserede studium af evalueringsproblemet – med teorier og metoder – i første række er udviklet af socialpsykologer, under betegnelsen 'sprogholdningsforskning' (language attitudes research). Sprogholdningsforskningen forbindes da heller ikke normalt med den sprogfokuserende sociolingvistik, men grupperes gerne med de mere samfunds-fokuserende og anvendte discipliner. Det illustreres på tydeligste vis i Ralph Fasolds tobinds lærebog, hvor 'language attitudes' er tildelt et kapitel i bindet om *The Sociolinguistics of Society* (Fasold 1984), og ikke i *The Sociolinguistics of Language* (Fasold 1990) hvor vi finder kapitlet om 'linguistic variation'.

Fra den spæde begyndelse i et canadisk miljø omkring Wallace E. Lambert – hvor man udviklede den for sprogholdningsforskningen så centrale 'matched guise'-teknik (Lambert 1967) – er forskningen i 'language attitudes' blevet videreført af Howard Giles og hans mange kollegaer som en hovedaktivitet inden for 'the social psychology of

language', som i dag er en stærk og veletableret international forskningsdisciplin med egen kongresrække, tidsskrift, lærebøger og håndbøger (nogle centrale værker er Giles & Powesland 1975, Giles & St Clair eds. 1979, Scherer & Giles eds. 1979, Ryan & Giles eds. 1982, Giles & Coupland 1991, Giles & Robinson 1990). Det skal tilføjes at Dennis R. Preston (med en anderledes baggrund i teoretisk lingvistik og amerikansk dialektologi) parallelt og delvis i samarbejde med socialpsykologerne har stået i spidsen for udviklingen af disciplinerne 'perceptual dialectology' og 'folklinguistics' – hvor man studerer hvordan folk opfatter, vurderer og omtaler sproglig variation (Preston 1989, ed. 1999, Niedzielski & Preston 2000, Long & Preston eds. 2002).

Når sandheden skal frem, så gælder det nok at variationslingvister temmelig generelt har forholdt sig ret skeptiske over for meget af den beskæftigelse med evalueringsproblemet der er omtalt i afsnittet ovenfor. Her ligger utvivlsomt noget af forklaringen på at man er kommet relativt kort med at integrere arbejdet med de to 'niveauer': sprogbrug og sprogholdninger. Billedet er dog ikke kulsort hvad angår variationisters interesse for integrerede studier af indlejring og evaluering. Der har for eksempel, som allerede nævnt, altid været en betydelig interesse for Giles' 'speech accommodation theory', især blandt britiske variationister, som også i stigende grad interesserer sig for empiriske studier af de socialpsykologiske mekanismer der indgår i den omsiggribende dialektale udjævning ('horisontalt' i den geografiske dimension) og sprogstandardisering ('vertikalt' i den sociale dimension). Flere projekter ledet af Paul Kerswill er relevante eksempler her (fx Kerswill 2002, Kerswill & Williams 2002). Ikke mindst det sociolingvistiske miljø i Cardiff (med Nikolas Coupland som hovedmand) har tidligt og vedvarende vist stærk vilje og evne til at knytte forbindelse mellem variationistiske og socialpsykologiske (og dertil diskursive) tilgange til sprogbrugsanalysen. Fra dette miljø stammer den seneste indføring i sprogholdningsforskning, som også er den bedste i et sprogfokuserende perspektiv (Garrett, Coupland & Williams 2003). Og både 'perceptual dialectology' og 'folklinguistics' har nydt stadig større anerkendelse som agtværdige forskningsdiscipliner i løbet af det sidste årti. Vi antager at det alt sammen skal forstås i sammenhæng med den generelle (re)introduktion af interessen for *ideologi* som de diskursanalytiske tilgange til sprog/samfund-forskningen står for.

Så vidt vi kan se, er det altså rimeligt at antage at forklaringen på den begrænsede interesse for empirisk arbejde med evalueringsproblemet blandt variationister delvis skal søges i de forskellige behov for 'skoledannelse' der indgik i opbygningen og udviklingen af sprog/samfund-forskningen – med tilhørende mangel på evne og vilje til at samarbejde på tværs af disse skoler. Som generel kommentar kan det indskydes at fremskridt i forskningen jo sker i og med den slags grænsesættende processer, som så efterhånden slår over i tværfagligt samarbejde, nedbrydning af gamle grænser og opbygning af nye skoledannelser, osv. – så hvad dét angår, er der hverken noget overraskende eller specielt beklageligt i evalueringsproblemet skæbne i disse processer. Men på den anden side: Eftersom evalueringsproblemet, som anført, har stået højt på Labovs programmatisk dagsorden helt fra begyndelsen, forekommer det alligevel overraskende at empirisk arbejde med problemet ofte har glimret ved sit fravær i variationslingvistiske projekter.

Labov selv har aldrig ladet sig nøje med programmerklæringer, han har altid inkluderet empirisk arbejde med evalueringsproblemet i sine projekter (se fx hans velkendte artikel om metoderne i Philadelphia-projektet, Labov 1984). Her er hvordan Labov i sin tid formulerede evalueringsproblemet, og hvordan han antydede at det skulle løses:

The *evaluation* problem is to find the subjective (or latent) correlates of the objective (or manifest) changes which have been observed. The indirect approach to this problem correlates the general attitudes and aspirations of the informants with their linguistic behavior. The more direct approach is to measure the unconscious subjective reactions of the informants to values of the linguistic variable itself (Labov 1972b: 162).

Med udgangspunkt i denne formulering kan der peges på tre problemstillinger der er centrale for en diskussion og karakteriserende vurdering af variationslingvistikens arbejde med evalueringsproblemet:

- Implicit i Labovs formulering ligger der en påstand om at det ikke er tilfredsstillende at udlede noget om sprogbrugsforskellens sociale betydninger alene på basis af deres sociale indlejring. Den sociale vurderingsproblematik der er forbundet med de 'objektive' fund på sprogbrugsniveauet, skal studeres og dokumenteres via *uafhængig evidens*.

- De 'subjektive korrelater' – der 'latent' (dvs. 'skjult') er forbundet med sprogbrugens 'manifeste' indlejring i sociale, situationelle og lingvistiske kontekster – kan være af både "general" og "unconscious" art – en distinktion som vi i det følgende vil omtale som en forskel mellem *bevidste* og *underbevidste* korrelater.
- Ved at tale om 'korrelater' undgår Labov at tage stilling til det grundlæggende spørgsmål om det subjektives rolle i sproglig variation og forandring: Er de subjektive processer – der altid indgår i sproglig interaktion – selve den drivkraft der skaber sproglig variation og forandring? Eller er det snarere sådan at de socialpsykologiske mekanismer (bare) knytter sig til og udnytter sprogbrugsforskellene til 'deres' formål, uden nogen som helst (eller eventuelt med kun lidt) indvirkning på de sproglige variations- og forandringsprocesser som sådan?

Det er klart at hvis man grundlæggende er af den overbevisning at de subjektive processer er uvæsentlige for forståelsen af sproglig variation og forandring, så er der ikke grund til at bruge tid og resurser på dem ved at indsamle og analysere empirisk datamateriale. Nu sker det imidlertid sjældent eller aldrig at man i variationslingvistiske projekter angiver sine bevæggrunde for helt at udelade at beskæftige sig empirisk med evalueringsproblemet, så det kan være svært at vurdere om udeladelsen skyldes en blind plet (at man ikke ser 'problemet') eller et bevidst fravalg (at man ikke mener der er noget 'problem'). Resultatet er det samme hvad forskningspraksis angår: Man begrænser sig til at *beskrive* hvordan den sproglige variation er fordelt over kontekster af lingvistisk og social art, altså hvordan den er lingvistisk og socialt indlejret.

I den udstrækning man forsøger sig med *forklaringer*, sker det ved at konteksterne udlægges som drivkræfter, som regel omtalt som hhv. interne og eksterne faktorer. Det vil sige at man udelukkende inddrager 'objektive' faktorer – hhv. individbaserede (af fysiologisk og kognitiv art) og samfundsaserede (af typen gruppetilhørighed, mobilitet, urbanisering). I den udstrækning man inddrager 'subjektive' faktorer i forklaringsforsøgene, må det nødvendigvis blive ret spekulativt når man ikke kan bygge sine analyser på uafhængig evidens. Det må blive til commonsense-forklaringer. Eksempelvis virker det tilforladeligt nok (så længe forskningsdisciplinen er mandsdomineret) at komme med

følgende forklaring: 'kvinder er socialt underlegne og dermed mere usikre på sig selv end mænd, og derfor søger de at styrke deres sociale status ved hyppigere brug af det finere standardsprog'. Det gælder dog kun indtil nogle andre (fx de fremstormende kvindelige sociolingvister) giver en anden og måske lige så plausibel forklaring: 'kvinder bruger det fælles standardsprog oftere end mænd fordi de er mere åbne og samarbejdsvillige'. Når man som her er havnet i den situation at et udbredt og veldokumenteret sprogbrugsfund – nemlig at kvinder taler mere standardnært end mænd – socialpsykologisk kan tolkes så forskelligt, viser det med al tydelighed at det er nødvendigt at skaffe *uafhængig evidens* til veje for at 'videnskabeliggøre' bestemmelsen af sprogbrugens 'subjektive korrelater'.

Imidlertid er netop vanskelighederne med at 'videnskabeliggøre' denne bestemmelse en tredje vigtig forklaring (hvor de to første er 'den blinde plet' og det teoretisk begrundede fravalg) på at variationister i stor udstrækning har afholdt sig fra at udforske evalueringsproblemet empirisk. En sådan udforskning anses for at være behæftet med så mange metodiske usikkerhedsmomenter at videnskabeligheden, dvs. validiteten og reliabiliteten, ikke kan holde. Erfaringen er nemlig, i den udstrækning variationslingvistikken har studeret informanternes opfattelse og vurdering af egen og andres sprogbrug, at folk i almindelighed fremstår som ret ubevidste, og 'bare fyrer deres fordomme af'. Eller lidt mere positivt formuleret: I holdningsundersøgelser giver folk gerne udtryk for vidt forskellige og ofte selvmodsigende forestillinger og vurderinger. Under alle omstændigheder synes holdningsstudiet at være et besværligt og farligt gebet at begive sig ind i. Derfor afstår man helt – på trods af at man måske grundlæggende er enig i at *forklaringer* skal søges i de subjektive processer – og argumenterer for at den sikreste tilgang til disse processer er sprogbrugsmønstrene selv.

Denne argumentation er fremført med betydelig styrke inden for variationslingvistikken (ikke mindst af Lesley Milroy, se fx 1987:107, 1987a: 141). Selv har vi ingen problemer med at følge og langt på vej acceptere argumentationen – i den forstand at også vi, helt bestemt, tror på en sammenhæng mellem det der foregår på de to beskrivelsesniveauer (brug og holdninger). I og med at sammenhængen ikke altid og nødvendigvis er gennemsigtig og entydig, må vi dog samtidig se den domi-

nerende tilbageholdenhed over for empirisk arbejde der kunne belyse denne sammenhæng, som en svaghed ved vores disciplin⁴.

4.2.2 *Variationslingvistikken og evalueringsproblemet i Danmark*

Den første sociolingvistiske undersøgelse i Danmark var faktisk en undersøgelse som udelukkende interesserede sig for den sproglige variations 'subjektive korrelater'. Mogens Baumann Larsen var i slutningen af 1960'erne vendt hjem fra USA og Labov-miljøet ved Center for Applied Linguistics (se Loman 1993) med den lærdom at sprogsamfundet (sociolingvistens studieobjekt) skal bestemmes på grundlag af sociopsykologiske gruppenormer, *shared norms* (se Baumann Larsen 1974: 164). Med brug af kvantitative metoder studerede Geist og Baumann Larsen (1974) hvor godt forskellige sociale grupper af bornholmere var i stand til at genkende hvor på Bornholm en række stemmeprøver stammede fra.⁵

Men som vi allerede har antydnet (se afsnit 3.2), var den altdominerende holdning i dansk sociolingvistik fra starten at sproglig udtryksvariation (af enten dialektal eller sociolektal art) sociopsykologisk set ikke var noget 'problem' at tale om. Det gjaldt hvad enten man kikkede *på* sproget eller *gennem* det. Når mennesker gik rundt og knyttede værdier til sproglig variation, var det i Brink og Lunds sociolingvistik det samme som at styrte sig i en faldgrube man burde undgå (Brink & Lund 1974:79); i Hermann og Gregersens sociolingvistik havde den slags omgang med udtryksforskelle status af "sociopsykologiske trivialiteter" (1978:63). Den artikel *Om sproglige gruppenormer* som Baumann Larsen var repræsenteret med i den centrale 1970'er-antologi *Klassesprog* (Gregersen m.fl. red. 1974), forsvandt fra senere udgaver af antologien. Og der var om muligt endnu mindre støtte at hente hos den traditionelle dialektologi (se Andersen 1977: 136-137). Det ideologiske klima lagde ikke ligefrem op til at der skulle forskes i sprogholdninger. Det blev der så heller ikke, stort set.

Undtagelserne fra denne regel udgjordes karakteristisk nok af nogle undersøgelser af *holdninger til dialekter i skolen* omkring 1980. De fleste af disse undersøgelser er klart farvet af 1970'ernes dominerende 'sprogbarriere'-problematik (jf. afsnit 3.1 om Bernsteins kodeteori), og hører i den forstand ikke hjemme her hvor vi skal koncentrere os om variationslingvistikken. Når de alligevel skal nævnes, er det fordi de

også belyser ændringerne i styrkeforholdet mellem standardsproget og dialekterne i de lokale sprogsamfund. Undersøgelserne var baseret på folks 'åbne' holdningstilkendegivelser i spørgeskemaer (Nyberg 1980, 1981), og i et par tilfælde indgik de som led i projekter som blev gennemført på steder i landets 'udkant' hvor værdiproblematikken i forbindelse med sprogbrugsforskelle kunne formodes at være relativt fremtrædende, nemlig i Gram kommune i Sønderjylland (K.M. Pedersen 1977) og i Hirtshals kommune i Nordvestjylland (Hansen & Lund red. 1980). De socialpsykologiske mekanismers rolle i ændringen af det lokale sprogsamfund (standardsprogets fremmarch og den lokale dialekts tilbagegang) tematiseres da også i nogen grad i disse undersøgelser. Den klare udmelding til offentligheden i kølvandet på den stort anlagte Hirtshals-undersøgelse var at dialekten ikke udgjorde noget problem i skolen, og at mødet mellem dialekten og standardsproget foregik i fred og fordragelighed: De unge nordjyder fik ros i kronikken "Fowal til dialekterne" (Lund 1983) for deres "tolerance og rummelighed", idet de udviste stor 'plasticitet' og tilegnede sig det fremtrængende standardsprog uden at gebærde sig som de alvorstunge nordmænd og andre stridslystne udlændinge. En nydansker fra Norge blev så chokeret over det danske sprogsamfund og så provokeret af dansk sociolingvistik at han gennemlæste flere hyldemetre relevant tekstmateriale og skrev en ideologikritisk analyse af hvordan de liberale danskere brugte skolen til at tromle dialekterne ned (Kristiansen 1985, publiceret 1990).

En beslægtet sprogbarriere-orienteret beskæftigelse med evalueringsproblemet genopstod 10-15 år senere, dog med klare fokusjusteringer både hvad studieobjektet og metoderne angår. Dataindsamlingen foregår nu typisk ved brug af *masketesten*, hvor informanterne lytter til båndprøver med forskellige stemmer og foretager en vurdering ved at krydse af på nogle skalaer eller skrive kommentarer. Ladegaard 1992 er en sådan klart socialpsykologisk inspireret undersøgelse af danskeres reaktioner på en række danske dialekter. Men mere typisk handler sprogbarriereproblematikken fra nu af om danskernes reaktioner på nydanskere med en eller anden form for *andetsprogspræg* i deres sprog (H.J. Ladegaard 1994, U. Ladegaard, Quist & Jørgensen 2002). Samtidig med at disse undersøgelser har et klart samfundskritisk potentiale – idet de synliggør hvordan 'vi' typisk nedvurderer og udgrænser 'de an-

dre' – bidrager de også i høj grad til at belyse og forstå de variations- og ændringsprocesser der udvikles i mødet mellem dansk og 'fremmede' sprog. Denne dobbelte, samfundskritiske og sprogforandringsteoretiske, relevans er også et fremtrædende træk ved de senere års forskning i engelskindflydelsen på dansk sprog og sprogsamfund – en forskning som i høj grad har haft fokus på holdninger, med brug af både spørgeskemaer, interview og masketest (Jarvad 1995, Preisler 1999, Andersen 2004, MIN-projektet). Det samme gælder for DASVA-projektet og dets udforskning af sprogbrugen og sprogsamfundet i Øresundsregionen (Gregersen 2003, Kristiansen 2004a, 2005), ligeledes for *domæne*-orienterede studier af sprogbrug og sprogholdninger i den dansk-tyske grænseregion (K.M. Pedersen 2000) og blandt hollandske landbofamilier i Jylland (Feenstra 2004).

Når det gælder de danske projekter der er gennemført efter Labov-inspirerede variationistiske principper, er det generelle billede imidlertid at de slet ikke inddrager den sociale evaluering som eget studieobjekt. Man har begrænset sig til at studere sprogbrugens lingvistiske og sociale indlejring – i Vinderup (Kristensen 1977), i Odder (Nielsen & Nyberg 1992, 1993), i Øster Hanherred (Bengtson 1985), i Århus (Nielsen 1998), i Svendborg (Hansen 1993), i København (Jørgensen 1980, Gregersen & Pedersen eds. 1991), i Næstved (Jørgensen & Kristensen 1994).

Men samtidigt hører det med til billedet at der fra og med midten af 1980'erne og frem kan peges på en række af sprogholdningsundersøgelser hvor det overordnede perspektiv ret entydigt er af sprogforandringsteoretisk art. Nogle af disse er gennemført som integrerede led i projekter der også analyserer sprogbrugsvariation, mens andre er gennemført som fritstående (selvstændige) undersøgelser.

Som led i sine studier af sprogsamfundet Vissenbjerg på Fyn analyserede I.L. Pedersen (1986) sprogholdningsdata der for første gang i Danmark var indsamlet ved hjælp af en tillempet udgave af 'matched guise'-teknikken. Denne teknik, som er kommet til at hedde *dialekt-masketest* eller bare *masketest* på dansk, blev også brugt – sammen med en række andre metodiske tilgange af overvejende kvantificerende art – i den foreløbig mest omfattende kortlægning af sprogholdningssituationen i et dansk sprogsamfund, foretaget i Næstved i anden halvdel af 1980'erne (Kristiansen 1991). Ud over alle holdningsdataene omfatter

Kristiansens Næstved-projekt også store mængder sprogbrugsdata, og tanken var at analyserne af de to typer af data skulle integreres i et samlet forsøg på at beskrive og forklare hvad der sker med sproget i et regionalt center tæt på København. Imidlertid er sprogbrugsdataene aldrig blevet analyseret andet end for nogle få personers vedkommende. Til gengæld leverer det andet og samtidigt gennemførte Næstved-projekt (Jørgensen & Kristensen 1994) analyser af den sproglige variation blandt de unge på egnen. Der er gjort flere forsøg på at lave analyser der integrerer resultater fra de to projekter (Kristiansen 1999, Kristiansen & Jørgensen 2005), sådan at sprogsamfundet 'Næstved med omegn' alligevel står centralt hvad denne type bestræbelse angår. Tilsvarende bestræbelser på at integrere analyser af det der foregår på hhv. brugs- og holdningsniveau, karakteriserer flere arbejder af Hans Jørgen Ladegaard fra hhv. Fyn (Ladegaard 1993) og Nordjylland (Ladegaard 1998, 2000), samt Marie Maegaards arbejde i Tønder (Maegaard 2001).

Derudover er der gennemført en række fritstående – men ensartede – sprogholdningsundersøgelser med et sprogforandringsteoretisk perspektiv på en række steder i Danmark. Der er brugt det samme 'batteri' af flere forskellige metoder, hvor formålet har været at indsamle hhv. *bevidste* og *underbevidste* holdninger (se den generelle diskussion af evalueringsproblemets forskellige sider ovenfor under 4.2.1) og studere hvilken rolle disse spiller for det der sker med sprogborgen, i første række blandt unge mennesker. Ud over Næstved foreligger der resultater fra sådanne undersøgelser i Tønder (Maegaard 2001), Nakskov (Kristiansen, Clausen & Havgaard 2002), Odense (Clausen 2003), Ærø (Andersen 2004) og Århus (Maegaard 2005). De viser alle det samme resultatmønster: I *bevidst* holdningstilkendegivelse (når dialektnavne rangordnes på en 'dialekthitliste') er de unge mindst lige så positive over for deres egen dialekt (fx 'sjællandsk' i Næstved) som over for 'rigsdansk', mens de er klart mere negative over for 'københavnsk'. I *underbevidst* reaktion på sprogbrugere (i en masketest) der taler standard-sprog på én af tre lokalt mulige måder – 'yngre' versus 'ældre' københavnsk standard, eller 'lokalfarvet' standard – nedvurderer de unge den let lokalfarvede sprogbrug, der i de flestes tilfælde er deres egen, og opvurderer det københavnske standardsprog, især i dets 'yngre' version.

Det forekommer os at være et specielt træk ved dansk variationslingvistik at de omtalte sprogholdningsundersøgelser kan siges at være ret

godt integreret med sprogbrugsundersøgelser på socialt *makroniveau*. Især de underbevidste resultatmønstre synes at afspejle afgørende latente subjektive korrelater til de manifesterede sprogbrugsmønstre – som er afdækket i andre undersøgelser og viser at københavnske træk vinder frem overalt i Danmark på bekostning af sprogbrug med lokale (ikke-københavnske) træk, og derudover at unge mennesker synes at foretrække de 'yngre' københavnske varianter frem for de 'ældre' (se ovenfor afsnit 4.1). Holdningsundersøgelserne siger noget om hvilke forestillinger dagens unge danskere knytter til 'yngre' københavnske udtaletræk (hvoraf mange traditionelt har været associeret med lavsocial status). Personer med 'yngre' træk opfattes gennemgående som mere *dynamiske* (selvsikre, effektive, interessante, tjekkede, afslappede, ligefremme, o.l.) – og det forekommer rimeligt at se disse værdiforestillinger i sammenhæng med hvad de unge erfarer om sprog i medierne, den *moderne offentlighed*. Til gengæld vurderes personer med 'ældre' træk mindst lige så positivt (deres sprogbrug tilskrives samme eller endog mere 'markedsværdi') når det drejer sig om egenskaber af den art der udgør vurderingsdimensionen *superioritet* (intelligent, ambitiøs, tiltalende, pålidelig, o.l.), og som synes at afspejle højt værdsatte egenskaber i skole og erhvervsliv, og altså en mere *traditionel offentlighed*. Undersøgelserne tyder på at der sker ændringer i opfattelsen af hvad der gælder som 'standardsprog' (Kristiansen 2001), og ikke mindst viser de at indsamling og analyse af sprogbrugsafhængig evidens kan bidrage til bedre forståelse af systematiske ændringer i hvordan sproglige varianter fordeles sig på brugssammenhænge. Set på denne måde fremstår integration af sprogbrugs- og holdningsanalyser som en af dansk variationslingvistikks styrkesider, på trods af at den manglende interesse for evalueringsproblemet i mange projekter også må siges at være en betydelig svaghed ved dansk variationslingvistik – i den udstrækning man altså skriver under på påstanden om at der er et evalueringsproblem der skal løses, og at løsningen kræver indsamling af sprogbrugsafhængig evidens.

4.2.3 Variationslingvistikken og evalueringsproblemet i senmoderniteten

Paratheden til at skrive under på lige dén påstand synes imidlertid at være omvendt proportional med interessen for diskursanalytiske til-

gange til sprogbrugsstudiet i almindelighed – og antropologiske metoder i variationslingvistikken i særdeleshed (se 4.1.9 ovenfor). Man mener nok at der er en værdiproblematik at begribe (et evalueringsproblem at løse), men ikke at dette fordrer uafhængig evidens. Tværtimod.

Når den diskursanalytiske tilgang til sprog/samfund-studiet så klart er blevet styrket i de senere år, skal det ses på baggrund af en 'postmoderne' ændring i synet på hvordan størrelserne 'sprog' og 'individ' og 'samfund' hænger sammen – eller mere kongenialt kan vi pege på en ændring i måden at tale om denne treenighed på.

I den 'moderne' diskurs *har* menneskene (og deres sprog og samfund) de og de træk; de *er* sådan og sådan. Således kan man sige at de kvantitativt anlagte makro-undersøgelser af den type vi har omtalt ovenfor, fokuserer på de normer sprogbrugerne *har* i tilknytning til sproglig variation, i kraft af hvilke de ikke bare *har* en identitet og *er* hvem de er, men også *har* og *er* et 'sprogsamfund' (idet sprogbrugerne i regelen viser sig at være mere fælles om disse normer end om sprogbrugen; *shared norms* er derfor grundbegrebet i Labovs definition af et 'sprogsamfund'). Med hensyn til nogle af de mere kvalitativt anlagte mikro-undersøgelser vil man naturligvis kunne pege på at behandlingen af evalueringsproblemet på mange måder er en anden – man går tæt på nogle få informanter og analyserer dels deres brug af nogle få sproglige variabler, dels deres sproglaterede forestillinger og værdier sådan som de kommer til udtryk i 'hvad de har at sige' om sprog og sprogbrug (Kristiansen 1987, 2004b, Maegaard 2001, Jensen 2003, Monka 2005) – men samtidig vil man med rette kunne sige at spørgsmålet om hvilke holdninger sprogbrugerne (egentlig) *har*, i høj grad forbliver det overordnede perspektiv.

En passant giver det os anledning til at pege på at en eventuel distinktion mellem 'moderne' og 'postmoderne' variationslingvistik nok ikke skal lokaliseres til en interesseforskel hvad samfundsniveauer (makro versus mikro) og metoder (kvantitative versus kvalitative) angår – selv om der i praksis utvivlsomt er en sammenhæng af denne art. Nej, det drejer sig først og fremmest om en forskel i opfattelsen af forholdet mellem det 'statiske' og 'dynamiske' i sprog og sprogbrug: I og med det 'postmoderne' perspektiv lægges der mere vægt på den 'ændrende aktivitet' end det 'fæstnede system'.

Derfor er det blevet mere problematisk at sige at holdninger er noget man *har*, eller at sprogbrugen viser hvem man *er* – værdier og identiteter omtales hellere som noget man *gør*, noget der er til forhandling i enhver interaktion. De mere erkendelsesteoretisk orienterede diskursanalytikere fokuserer på det komplekse og modsigelsesfulde i 'hvad de har at sige' og fører stærkt kritiske diskussioner om holdningsbegrebet og vilkårene for holdningsforskning i almindelighed (Thøgersen 2005a, 2005b). Holdninger findes kun, og kan kun studeres, i interaktion og diskursiv handlen. Synspunktet såvel begrundes som forklarer hvorfor man såvel i diskursanalyser som etnografisk inspirerede studier af sprogbrug i *praksisfællesskaber* i regelen helt afstår fra at indsamle og analysere uafhængig evidens med tanke på evalueringsproblemet. Det sker hverken af 'teoretisk blindhed' eller med henvisning til 'holdningsstudiets mange farer'; det er tværtimod en teoretisk pointe at der *ikke* findes uafhængig evidens: Sprogbrugens sociale betydninger skal udledes direkte af den sproglige interaktion, hvor deltagerne trækker på mange slags *stilistiske resurser* til at *konstruere* sociale betydninger og identiteter.

Vi er ikke i tvivl: Den konstruktivistiske tilgang er frugtbar ved at muliggøre andre og mere 'dynamiske' sociale kategorier end de traditionelle og 'stive' storskala-kategorier af typen klasse, køn og alder (herunder også netværk og livsformer), og den er fornyende ved at indsamle socialt mere komplekse data i forsøg på at 'fastholde' (operationalisere) de mere flydende og foranderlige praksisfællesskaber. Derimod er vi en del i tvivl om hvorvidt og i hvilken forstand denne fornyelse af arbejdet med indlejningsproblemet ledsages af en tilsvarende fornyelse, eller bare styrkelse, af arbejdet med evalueringsproblemet.

Hvad vores centrale påstand om betydningen af *uafhængig evidens* angår, adskiller konstruktivisterne sig ikke væsentligt fra den dominerende praksis inden for variationslingvistikken: Bestemmelsen af sprogbrugens sociale betydning foregår med sprogbrugen som data; forskellen er at betydningen ikke udledes af sprogbrugens sociale indlejring, men af dens rolle i social konstruktion. For os at se har den grundlæggende problemstilling derfor ikke ændret karakter: Hvordan begrænser vi vores (dvs. forskernes) kreativitet med hensyn til at 'indlæse' social betydning i den registrerede sprogbrug? Skal vi sige at kvinder taler mere standardnært end mænd fordi de er socialt mere usikre,

eller skal vi sige at det er fordi de er socialt mere imødekommende og samarbejdende – eller noget helt tredje? (jf. 4.1.2 ovenfor). Hvordan afgør vi det? Det kan være formålstjenligt at skitsere de to ekstreme positioner i debatten.

Det ene yderstandpunkt vil hævde at der er frit slag med hensyn til tolkninger hvis man ikke opererer med restriktioner i form af uafhængig evidens. Læseren vil have forstået at vi placerer os selv et sted ovre i denne ende. Men vi vil ikke gå så langt som til at sige at der generelt er frit slag. Vi anerkender bestemt at distributionelle og andre træk ved sprogbrugen i regelen udgør begrænsninger af hvad der med rimelighed kan udledes om sprogbrugens sociale betydninger. Hvorvidt perspektivskiftet fra 'social indlejring' til 'social konstruktion' generelt kan siges at indebære enten en skærpelse eller svækkelse af restriktionerne på forskerens tolkningskreativitet, forekommer os at være et højt uafklaret og dermed interessant og centralt diskussionsemne.

Det andet yderstandpunkt vil være at se det som meningsløst at prøve at 'løse evalueringsproblemet' via uafhængig evidens idet evaluering kun findes som diskursiv handlen. Det er et standpunkt vi kun kan tage alvorligt hvis man via analyser af sproglig interaktion kan overbevise os om at det vi i dag via 'fritstående' sprogholdningsundersøgelser mener at vide om den sproglige variations sociale betydninger (jf. ovenfor 4.2.2), er forkert. Eller også skal man overbevise os om at det er toltalt uden interesse.

5. MOD EN NY VARIATIONSLINGVISTIK (ELLER SKAL BARNET HAVE ET ANDET NAVN)?

Ingen kan sætte sig helt ud over sin tid, heller ikke forfattere af oversigtsartikler. Vi vil gerne slutte med at understrege at vores oversigt har været baseret på en opfattelse af at der er en afgørende erkendelsesinteresse til forskel på 'variationslingvistik' og 'diskursanalyse'. Den sociolingvistik vi har behandlet, har været variationslingvistikken, og vi mener at vores afgrænsning af den svarer til den normale måde at gøre det på. Men samtidig har vi forsøgt at pege på at disse disciplininddelinger 'udfordres' af det konstruktivistiske grundsyn der danner fælles grundlag for analyser af sproglig interaktion i samtaler (Scheuer 2001b, 2003, 2005b) og praksisfællesskaber (Quist 2005). Det er centrale varia-

tionslingvistiske begreber der således er sat til diskussion. Er begrebet 'sprogsamfund' – der altid har været svært at definere – ved at blive helt meningsløst? (se diskussion af begrebet i Quist 2004). Og hvad er konsekvensen af det mere og mere konstruktivistiske syn på både mennesket og sprogbrugen for 'den sociolingvistiske variabel' som metodisk greb? I Pia Quists ph.d.-afhandling studeres den sproglige variation ikke som led i en bestandig stedfindende sprogforandring, men som en af flere resurser i stilkonstruktionen. Når det der er på spil, er en 'persona' der konstrueres ved hjælp af sprogbrug og mange andre ting, giver det ikke megen mening at betragte sprogbrugsvariationen som variation over et bestemt tema med et fast betydningsindhold, dvs. en sociolingvistisk variabel. I det hele taget må man (som Quist også gør det) afholde sig fra at tage udgangspunkt i etablerede kategorier (Quist 2005). Der er ingen tvivl om at en sådan forskning er sociolingvistik, man kan endda sige at det er en sociolingvistik der i højere grad end 'vores' variationslingvistik integrerer sociologi og lingvistik, og måske er det her den frugtbare faglige diskussion kommer til at foregå de nærmeste år. For nærværende står det os imidlertid uklart om det er hensigtsmæssigt (frugtbart) at sige at disse sociolingvistikker har samme erkendelsesinteresse og forskningsgenstand som 'vores' variationslingvistik.

Hvad vi er fælles om som sociolingvister – uanset hvad vi forstår ved variationslingvistik, og uanset hvad vi kalder vores forskellige tilgange til 'sprog og samfund' – er interessen for sprogbrugens sociale betydning. De fleste af os vil vel også antage at sprogbrugen har subjektive korrelater i en eller anden form både på socialt makroniveau og socialt mikroniveau, og endvidere at nogle af disse korrelater (værdier, holdninger, forestillinger) er alment accepterede og fælles, mens andre er mere specifikke og til konstant genforhandling. For vores eget vedkommende vil vi antage at den videre progression i arbejdet med den sociale betydningsdannelses rolle i sproglig variation (og omvendt den sproglige variations rolle i social betydningsdannelse), vil kunne drage nytte af undersøgelsesoplæg der inddrager og forsøger at integrere forskellige forskningstilgange. Og glædeligt nok er det vores oplevelse af dagens sociolingvistik at den præges af udbredt vilje til integration og tværfagligt samarbejde. I så henseende er det nystartede Sprogforandringscenter (DGCSS) et godt eksempel. Centret har som formål at beskrive og forklare de ændringer det danske sprog og sprogsamfund

gennemgik i det 20. århundrede. Det er en opgave der vil kræve inddragelse af viden og kunnen fra mange videnskaber: lingvistik, socialpsykologi, sociologi, historie (for blot at nævne de mest centrale). Der vil blive arbejdet integrerende med brug og holdninger, med kvalitative og kvantitative analysetilgange, med data fra både de sociale mikroniveauer og det samfundsmæssige makroniveau. Sprogforandringsteoriens virkelige udfordring er, nu som altid, at begribe hvordan de stivnede systemer og de levende praksisser gensidigt betinger hinanden.

Tore Kristiansen

Danmarks Grundforskningsfonds Center
for Sociolingvistiske Sprogforandringsstudier
Københavns Universitet
E-mail: tore.kristiansen@hum.ku.dk

Inge Lise Pedersen

Danmarks Grundforskningsfonds Center
for Sociolingvistiske Sprogforandringsstudier
Københavns Universitet
E-mail: ingelise.pedersen@hum.ku.dk

NOTER

- 1 Oprindeligt fokuserer CA programmatisk på hvilke sproglige virkemidler der bruges hvordan til at opnå hvad i *hverdagssamtaler*, men skoledannelsen inddrager i stigende grad også *institutionelle samtaler* som analyseobjekt, og i den forstand kan CA siges at flytte fokus i retning af samfundet; se artiklen om CA i dette nummer. Se også Asmuss & Steensig red. (2003), og Scheuers (2005) anmeldelse af samme i *NyS* 33.
- 2 En række gruppesamtaler er ikke udnyttet i analysen.
- 3 Det yngre rigsmål (YR) er ikke specielt ungt.
- 4 For en mere omfattende diskussion af distinktionen mellem 'objektive' og 'subjektive' faktorer, med tilhørende argumentation for at styrke det empiriske studium af de 'subjektive', se Kristiansen 2003, Kristiansen og Jørgensen 2005, Kristiansen, Garrett & Coupland 2005.
- 5 Baumann Larsen skrev en introducerende artikel til sociolingvistikken i *NyS* 2 (Baumann Larsen 1972) og var fra 1975 til begyndelsen af 1990'erne professor ved Ålborg Universitetscenter.

LITTERATUR

- Andersen, Lena Wienecke (2004): *Hvor sætter man krydset når det er „bondsk“? Ærøsk? En undersøgelse af unges sprogholdninger på Ærø*. Eksamensopgave ved dansk-faget, Københavns Universitet.
- Andersen, Margrethe Heidemann (2004): *Engelsk i dansk: Sprogholdninger i Danmark. Helt vildt sjovt eller wannabeagtigt og ejendomsæglerkækt?* København: Dansk Sprognævns skrifter 33.
- Andersen, Poul (1977): "Dansk Dialektologi i Tiåret 1965-1974". *Danske Studier*. 100-138.
- Asmuss, Birte & Jakob Steensig (red.) (2003): *Samtalen på arbejde – konversationsanalyse og kompetenceudvikling*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Auer, Peter (ed.) (1998): *Code-switching in Conversation*. London: Routledge.
- Baumann Larsen, Mogens (1972): "Introduktion til sociolingvistikken". *NyS* 4. 3-17.
- Baumann Larsen, Mogens (1974): "Om sproglige gruppenormer". Gregersen m.fl. (red): *Klassesprog. Sociolingvistik og uddannelse – en antologi*. København: Borgen/Basis. 164-171.
- Bengtson, Kim Daniel Bjarne (1985): "Yngre regionaldansk. En kvantificerende, sociofonetisk analyse af sprogbrugsvariationen i Øster Hanherred". *Danske folkemål* 27. 25-82.
- Bernstein, Basil (ed.) (1971): *Class, Codes and Control*, vol. 1. London: Routledge & Kegan Paul.
- Brink, Lars & Jørn Lund (1974): *Udtaleforskelle i Danmark: aldersbestemte, geografiske, sociale*. København: Gjellerup.
- Brink, Lars & Jørn Lund (1975): *Dansk Rigsmål 1-2. Lydudviklingen siden 1840 med særligt henblik på sociolekterne i København*. København: Gyldendal.
- Chouliaraki, Lilie (2000): "Political Discourse in the News: Democratizing Responsibility or Aestheticizing Politics?" *Discourse & Society* 11(3). 293-314.
- Chouliaraki, Lilie (2005): *Media, Globalisation and Ethics*. London: Sage.
- Chouliaraki, Lilie & Norman Fairclough (1999): *Discourse in Late Modernity. Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Clausen, Tina Bruun (2003): *Sprogholdninger blandt unge i Odense. En undersøgelse af 154 niendeklasseelevers holdninger til sproglig variation*. Specialeafhandling, Københavns Universitet.
- Coupland, Nikolas (1984): "Accommodation at work: some phonological data and their implications". *International Journal of the Sociology of Language* 46. 49-70.
- Eckert, Penelope (1989): *Jocks and Burnouts. Social Categories and Identity in the High School*. New York & London: Teachers College Press.

- Eckert, Penelope (2000): *Linguistic Variation as Social Practice*. Oxford: Blackwell.
- Eckert, Penelope (2005): "Variation, convention, and social meaning". Paper presented at the Annual Meeting of the Linguistic Society of America. Oakland C.A. Jan. 7, 2005. Tilgængelig på www.stanford.edu/~eckert/thirdwave.html.
- Edwards, D. & Jonathan Potter (1992): *Discursive Psychology*. London: Sage.
- Fairclough, Norman (1995): *Critical Discourse Analysis*. London: Longman.
- Fasold, Ralph (1984): *The Sociolinguistics of Society*. Oxford: Blackwell.
- Fasold, Ralph (1990): *The Sociolinguistics of Language*. Oxford: Blackwell.
- Feenstra, Maja (2004): "Sprogvalg i nederlandske familier i Danmark". *Danske Talesprog* 4. 1-35.
- Femø Nielsen, Mie (1997): *Afdelingsmøder som middel til organisationskulturel socialisering. En kvalitativ undersøgelse af formelle lederes sproglige strategier ud fra konversationsanalytisk og diskursanalytisk perspektiv, med særlig henblik på deres korrektion af medarbejderne, herunder other-correction*. Upubliceret ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Femø, Mie (2001): *Replik til journalistikken. Mikroanalyse af medieinterviews*. København: Akademisk Forlag.
- Gal, Susan (1979): *Language shift: Social determinants of linguistic change in bilingual Austria*. New York: Academic Press.
- Garrett, Peter, Nikolas Coupland & Angie Williams (2003): *Investigating Language Attitudes. Social Meanings of Dialect, Ethnicity and Performance*. Cardiff: University of Wales Press.
- Geist, Hanne Louise & Mogens Baumann Larsen (1974): "Lokalsprog og regionalsprog på Bornholm". *Dialektstudier* 3. København: Akademisk Forlag. 137-168.
- Giles, Howard (1979): "Sociolinguistics and Social psychology: An Introductory Essay". Howard Giles & R. N. St.Clair (eds.): *Language and Social Psychology*. Oxford: Blackwell. 1-20.
- Giles, Howard & Nikolas Coupland (1991): *Language: Contexts and Consequences*. Milton Keynes: Open University Press.
- Giles, Howard & Peter Powesland (1975): *Speech Style and Social Evaluation*. London: Academic Press.
- Giles, Howard & Robert N. St Clair (eds.) (1979): *Language and Social Psychology*. Oxford: Blackwell.
- Giles, Howard & Peter Robinson (eds.) (1990): *Handbook of Language and Social Psychology*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Gimbel, Jørgen (1977): *Kode eller sociolekt? I-II*. København: Danmarks Lærerhøjskole.

- Gomard, Kirsten & Anne Krogstad (red.) (2001): *Instead of the ideal debate. Doing politics and doing gender in Nordic political campaign discourse*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Gregersen, Frans (1991): *Sociolingvistikens (u)mulighed* 1-2. København: Tiderne skifter.
- Gregersen, Frans (2003): "Factors influencing the linguistic development in the Øresund region". *International Journal of the Sociology of Language* 159. 139-152.
- Gregersen, Frans m.fl. (red.) (1974): *Klassesprog. Sociolingvistik og uddannelse – en antologi*. København: Borgen/Basis.
- Gregersen, Frans & Inge Lise Pedersen (eds.) (1991): *The Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics* 1-2. København: C.A.Reitzel.
- Gregersen, Frans, Kirsten Reisby & Hans Vejleskov (red.) (1975): *Børn, sprog og undervisning*. København: Gyldendal.
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter (2004): *Ungdomar och dialekt i Alingsås*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Grønnum, Nina (1992): *The Groundworks of Danish Intonation*. Copenhagen: Museum Tusculanum Press.
- Gumpertz, John & Dell Hymes (eds.) (1964): *The Ethnography of Communication*. 'American Anthropologist' 66.
- Gumperz, John & Dell Hymes (eds.) (1972): *Directions in sociolinguistics*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Haberland, Hartmut (1993): "Probleme der kleinen Sprachen in der EG: Beispiel Dänish". *Heteroglossia* 5. 83-131.
- Haberland, Hartmut & Carol Henriksen (1991): "Dänish – eine kleine Sprache in der EG". *Sociolinguistica* 5. 85-98.
- Hanks, William (1996): *Language & Communicative Practices*. Boulder, Colorado/ Oxford: Westview Press.
- Hansen, Elisabeth & Jørn Lund (red.) (1983): *Skolen, Samfundet og Dialekten. 11 afhandlinger om elevers, læreres og forældres sprog og sprogsyn – belyst ud fra undersøgelser af forholdet mellem skole og dialekt i Hirtshals kommune*. Frederikshavn: Dafolo.
- Hansen, Erik (1965): *Reklamesprog*. København: Hans Reitzel.
- Hansen, Erik (1971): *Ping- og pampersprog*. København: Hans Reitzel.
- Hansen, Lise Hornemann (1993): *Sproget i Svendborg – en sociolingvistisk undersøgelse af variationen i et regionalt talesprog*. Upubliceret specialeafhandling. Københavns Universitet.

- Harder, Peter & Arne Poulsen (red.) (1980): *Hvad går vi ud fra? Om forudsætninger i sprog og handling*. København: Gyldendal.
- Hermann, Jesper & Frans Gregersen (1978): *Gennem sproget. Om undersøgelse af sprogbrug i samfundet*. København: Gyldendal.
- Højrup, Thomas (1983): *Det glemte Folk. Livsform og centraldirigering*. København: Statens Byggeforskningsinstitut.
- Hymes, Dell (1974): *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Jarvad, Pia (1995): *Nye ord – hvorfor og hvordan?* København: Gyldendal.
- Jensen, Pernille West (2003): *En ø – to sprog. En undersøgelse af kodeskift mellem dialekt og standard på Bornholm*. Specialeafhandling. Københavns Universitet.
- Johansen, Marianne (2003): *Børnehavebørns frokostsamtaler. En undersøgelse af sproglig socialisering i børnehavens hverdagssamtaler*. Upubliceret ph.d.-afhandling. Københavns Universitet.
- Jørgensen, Jens Normann (1980): "Det flade a vil sejre. En undersøgelse på sociolinguistisk grundlag af visse københavnske sprogforhold". *SAML* 7. Institut for anvendt og matematisk lingvistik, Københavns Universitet. 67-124.
- Jørgensen, Jens Normann (1983): "Variationsbredden hos dialekttalende". Elisabeth Hansen & Jørn Lund (red.): *Skolen, Samfundet og Dialekten. 11 afhandlinger om elevers, læreres og forældressprog og sprogsyn – belyst ud fra undersøgelser af forholdet mellem skole og dialekt i Hirtshals kommune*. Frederikshavn. Dafolo. 197-225.
- Jørgensen, Jens Normann & Keld Kristensen (1994): *Moderne sjællandsk. En undersøgelse af unge sjællænderes talesprog*. København: C.A. Reitzel.
- Karker, Allan (1993): *Dansk i EF – en situationsrapport om sproget*. København: Gads Forlag.
- Kerswill, Paul (2002): "A dialect with 'great inner strength'? The perception of nativeness in the Bergen speech community". Daniel Long & Dennis R. Preston (eds.): *Handbook of Perceptual Dialectology*, vol. 2. Amsterdam: Benjamins. 153-173.
- Kerswill, Paul & Ann Williams (2002): "Dialect recognition and speech community focusing in new and old towns in England: the effects of dialect levelling, demography and social networks". Daniel Long & Dennis R. Preston (eds.): *Handbook of Perceptual Dialectology*, vol. 2. Amsterdam: Benjamins. 175-206.
- Kjølner, Klaus (red.) (1975a): *Analyser af sprogbrug. Argumentation*. København: Borgen.
- Kjølner, Klaus (red.) (1975b): *Analyser af sprogbrug. Sprogbrugsbegreber*. København: Borgen.

- Kjølner, Klaus (red.) (1976a): *Analyser af sprogbrug. Replik-til-replik*. København: Borgen.
- Kjølner, Klaus (red.) (1976b): *Analyser af sprogbrug. Perspektiv*. København: Borgen.
- Kristensen, Keld (1977): "Variationen i vestjysk stationsmål". *Dialektstudier* 4,1. København: Akademisk Forlag. 29-109.
- Kristensen, Keld (1979): "Kvantitative blandingsprogsstudier". *Dialektstudier* 4,2. København: Akademisk Forlag. 161-236.
- Kristiansen, Tore (1987): "Selvrapporteret og faktisk sprogbrug hos 3 informanter". K. Ringaard (red.): *1. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus: Aarhus Universitet. 163-176.
- Kristiansen, Tore (1985/1990): *Udtalenormering i skolen. Skitse af en ideologisk bastion*. København: Gyldendal.
- Kristiansen, Tore (1991): *Sproglige normidealer på Næstvedegnen. Kvantitative sprogholdningsundersøgelser*. Upubliceret ph.d.-afhandling. Københavns Universitet.
- Kristiansen, Tore (1997): "Sprogbrug og sprogholdninger. Kommentarer og sammenligninger i anledning af Moderne Sjællandsk". *Danske folkemål* 39. 3-30.
- Kristiansen, Tore (1999): "Unge sprogholdninger i Næstved 89 og 98". *Danske folkemål* 41. 139-162.
- Kristiansen, Tore (2001): "Two Standards: One for the Media and One for the School". *Language Awareness* 10/1. 9-24.
- Kristiansen, Tore (2003): "Sproglig regionalisering i Danmark?" Gunnstein Akselberg, Anne Marit Bødal & Helge Sandøy (red.): *Nordisk dialektologi*. Oslo: Novus. 115-149.
- Kristiansen, Tore (2004a): "Sprogholdninger over Øresund". *Danske Talesprog* 5. 161-185.
- Kristiansen, Tore (2004b): "Social meaning and norm-ideals for speech in a Danish community". Adam Jaworski, Nikolas Coupland & Dariusz Galasiński (eds.): *Metalinguage. Social and Ideological Perspectives*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 167-192.
- Kristiansen, Tore (2005): "Nabosprog i Øresundsregionen: et studie af reaktioner på sproglig tilpasning". Jens Cramer, Mette Kunøe & Ole Tøgeby (red.): *Teorien om alt. Og andre artikler om sprog og filosofi*. Århus: Wessel og Huitfeldt. 173-185.
- Kristiansen, Tore & Jens Normann Jørgensen (1998): "Sociolinguistics in Denmark". *Sociolinguistica* 12. 230-250.
- Kristiansen, Tore & Jens Normann Jørgensen (eds.) (2003): "The Sociolinguistics of Danish" (Thematic Issue). *International Journal of the Sociology of Language* 159.

- Kristiansen, Tore & Jens Normann Jørgensen (2005): "Subjective factors in dialect convergence and divergence". Peter Auer, Frans Hinskens & Paul Kerswill (eds.): *Dialect Change. Convergence and Divergence in European Languages*. Cambridge: Cambridge University Press. 287-302.
- Kristiansen, Tore, Tina Bruun Clausen & Merete Havgaard (2002): "Sprogholdninger hos unge i Nakskov". *Danske Talesprog* 3. 17-70.
- Kristiansen, Tore, Peter Garrett & Nikolas Coupland (eds.) (2005): "Subjective Processes in Language Variation and Change". (Thematic Issue). *Acta Linguistica Hafnien-sia* 37.
- Labov, William (1966): *The Social Stratification of English in New York City*. Washington DC: Center for Applied Linguistics.
- Labov, William (1972a): "The Logic of Nonstandard English". William Labov (ed.): *Language in the Inner City*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. 201-240.
- Labov, William (1972b): *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William (1984): "Field methods of the project on linguistic change and variation". John Baugh & Joel Sherzer (eds.): *Language in Use*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. 28-53.
- Ladegaard, Hans Jørgen (1992): "Sprogholdninger i Danmark. En socialpsykologisk analyse af stereotype holdninger til sprog og sprogbrugere i fire danske lokaliteter". *Nordisk Psykologi* 44(3). 173-189.
- Ladegaard, Hans Jørgen (1993): "Sprogholdninger og sproglig adfærd hos skoleelever på Fyn". Mette Kunøe & Erik Vive Larsen (red.): *4. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus: Aarhus Universitet. 177-197.
- Ladegaard, Hans Jørgen (1994): "Sociale stereotyper som determinative faktorer i evalueringer af dansk talesprog". *Danske folkemål* 36. 105-120.
- Ladegaard, Hans Jørgen (1998): "Boys, girls, language and identity: Language attitudes and linguistic behaviour in a rural community in Denmark". *International Journal of Applied Linguistics* 8(1). 3-25.
- Ladegaard, Hans Jørgen (2000): "Language attitudes and sociolinguistic behaviour: Exploring attitude-behaviour relations in language". *Journal of Sociolinguistics* 4 (2). 214-233.
- Ladegaard, Uffe (2002): *Sprog, holdning og etnisk identitet: En undersøgelse af holdninger over for sprogbrugere med udenlandsk accent*. Odense: Odense Universitetsforlag.

- Lambert, Wallace E. (1967): "A social psychology of bilingualism". *Journal of Social Issues* 23. 91-108.
- Le Page, R. B. & Andrée Tabouret-Keller (1985): *Acts of Identity: Creole-based Approaches to Language and Ethnicity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Loman, Bengt (1993): "Bland negrer och sociolingvister – minnen från Washington". Festskrift til professor Mogens Baumann Larsen: Sociolingvistiske temaer. Aalborg: Aalborg Universitetscenter. 79-89.
- Long, Daniel & Dennis R. Preston (eds.) (2002): *Handbook of Perceptual Dialectology*, vol. 2. Amsterdam: Benjamins.
- Lund, Jørn (1983a): "Dix – et middel til måling af regional variation. En undersøgelse af dialektpræget hos elever i Hirtshals Kommune". Elisabeth Hansen & Jørn Lund (red.): *Skolen, Samfundet og Dialekten. 11 afhandlinger om elevers, læreres og forældres sprog og sprogsyn – belyst ud fra undersøgelser af forholdet mellem skole og dialekt i Hirtshals kommune*. Frederikshavn: Dafolo. 37-58.
- Lund, Jørn (1983b): "Fowal til dialekterne". Kronik i *Politiken* 30.8.1983.
- Macaulay, Ronald K.S. (1977): *Language, social class and education: A Glasgow study*. Edinburgh: University of Edinburgh Press.
- Madsen, Lian Malai (2002): *De som har kan få. En undersøgelse af medbragt og forhandlet sproglig magt i gruppesamtaler mellem børn*. 'Københavnstudier i tosprogethed'. Køgeserien bind K12. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Maegaard, Marie (2001): "Jeg er da stolt af at jeg er sønderjyde – altså sådan forholdsvis!" Om sprogbrug og sprogholdninger hos sønderjyske unge". *Danske Talesprog* 2. 77-166.
- Maegaard, Marie (2005): "Language attitudes, norm and gender. A presentation of the method and results from a language attitude study". *Acta Linguistica Hafniensia* 37. 55-80.
- Maegaard, Marie & Pia Quist (2005): "Etnografi, praksis og sproglig variation". *NyS* 33. 42-73.
- Mey, Jacob L. (1985): *Whose Language? A Study in Linguistic Pragmatics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Milroy, Lesley (1987; 1980): *Language and Social Networks*. Oxford: Basil Blackwell.
- Milroy, Lesley (1987a): *Observing and Analysing Natural Language*. Oxford: Blackwell.
- MIN-projektet, se www.hf.uib.no/moderne.
- Monka, Malene (2005): *"Enten skal jeg snakke rigsdansk eller skal jeg snakke sønderjysk" – en undersøgelse af sprogbrugen i servicesituationer i Aabenraa med fokus på sprogalternation*. Specialeafhandling. Københavns Universitet.

- Mortensen, Frands (1971): *22.00 Radioavis. Kommunikationskritisk analyse af 22-radioavisen*. Kongerslev/Grenå: GMT.
- Møller, Janus (2001): *Identitet og kodevekslen hos unge tosprogede med dansk-tyrkisk baggrund*. 'Københavnstudier i tosprogethed'. Køgeserien bind K12. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Niedzielski, Nancy & Dennis R. Preston (2000): *Folk Linguistics*. New York: Mouton.
- Nielsen, Bent Jul (1998): "Talesprogsvariationen i Århus – en sociolingvistisk redegørelse og en sammenligning med sproget i Odder". *Danske folkemål* 40. København: C.A.Reitzel. 51-78.
- Nielsen, Bent Jul & Magda Nyberg (1992): "Talesprogsvariationen i Odder kommune. I. Lokalsprog og rigsmål i sociolingvistisk belysning". *Danske folkemål* 34. København: C.A. Reitzel. 45-201.
- Nielsen, Bent Jul & Magda Nyberg (1993): "Talesprogsvariationen i Odder kommune. II. Yngre og ældre rigsmålsformer i sociolingvistisk belysning". *Danske folkemål* 35. København: C.A. Reitzel. 249-348.
- Nordberg, Bengt (1970): *Språket som socialt kännetecken. Rapport om ett språksociologiskt försök*. FUMS Rapport nr. 7. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Nyberg, Magda (1980): "Findes der dialektbarrierer i Danmark? Rapport om et rundspørge blandt 112 lærere i folkeskolen". *Danske folkemaal* 22 (2). 1-28.
- Nyberg, Magda (1981): "Findes der dialektbarrierer i Danmark? (2) Rapport om et rundspørge blandt 531 skoleelever". *Danske folkemaal* 23. 69-130.
- PAPIR*. Tidsskrift for sprogforskning I. 2. 1974: Tema: 'Bernstein'.
- Pedersen, Inge Lise (1986): "Bondsk og ligefrem eller moderne og byagtig. En undersøgelse af holdninger til dialekt og dialekttalende på Fyn". *Danske folkemål* 28. København: C.A. Reitzel. 11-40.
- Pedersen, Inge Lise (1994): "Linguistic Variation and Composite Life Modes". Bengt Nordberg (ed.) (1994): *The Sociolinguistics of urbanization: The Case of the Nordic Countries*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 87-115.
- Pedersen, Inge Lise (1996): "Dialektforskningen i Danmark med særligt henblik på forholdet til strukturalisme og sociolingvistik". Carol Henriksen, Even Hovdhauge, Fred Karlsson & Bengt Sigurd (eds.): *Studies in the development of linguistics in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden*. Oslo: Novus. 237-271.
- Pedersen, Inge Lise (2000a): "Lille fag hvad nu? Et oplæg til en diskussion af nordisk dialektforsknings vilkår og muligheder". *Folkemålsstudier* 39. 257-276.
- Pedersen, Inge Lise (2000b): "Fra folkemål til multietnolekt: Kontinuitet eller brud?" *Danske Talesprog* 1. 5-29.

- Pedersen, Karen Margrethe (1977): *Dialekt, regionalsprog, rigssprog – en analyse af børns skolesprog*. Aabenraa: Institut for grænseregionsforskning.
- Pedersen, Karen Margrethe (2000): *Dansk sprog i Sydslesvig 1-2*. Aabenraa: Institut for grænseregionsforskning.
- Perregaard, Bettina (2003): *Må vi skrive på vores historie? Børns organisering og udnyttelse af skriftsprog*. København: Akademisk Forlag.
- Perregaard, Bettina (2004): *Pædagogisk sprogforskning*. København: Akademisk Forlag.
- Potter, Jonathan & Margaret Wetherell (1987): *Discourse and Social Psychology. Beyond Attitudes and Behaviour*. London: Sage.
- Preisler, Bent (1999): *Danskerne og det engelske sprog*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Preston, Dennis R. (1989): *Perceptual Dialectology: Nonlinguists' Views of Areal Linguistics*. Dordrecht: Foris.
- Preston, Dennis R. (ed.) (1999): *Handbook of Perceptual Dialectology*, vol. 1. Amsterdam: Benjamins.
- Projekt Skolesprog (1979): *Skoledage 1-2*. Kongerslev og København: GMT og Unge Pædagoger.
- Quist, Pia (1998): *Ind i gruppen – ind i sproget. En undersøgelse af sammenhænge mellem identitet og andetsprogstilegnelse*. 'Københavnstudier i tosprogethed'. Køgeserien bind K5. København: Danmarks Lærerhøjskole.
- Quist, Pia (2003): Et flydende sprogsamfund? *Danske Talesprog* 4. 37-58.
- Quist, Pia (2005): *Stilistiske praksisser i storbyens heterogene skole – en etnografisk og sociolinguistisk undersøgelse af sproglig variation*. Upubliceret ph.d.-afhandling. Københavns Universitet.
- Quist, Pia & Jens Normann Jørgensen (2002): "Indfødte dansktalesprogs vurdering af unges andetsprogsdanske talesprog". *NyS* 29. 9-24.
- Rampton, Ben (1995): *Crossing. Language and Ethnicity among Adolescents*. London: Longman.
- Rasmussen, Gunnar (1974): *Sportsjournalistik*. Kongerslev/Grenå: GMT.
- Rickford, John R. (1987): *Dimensions of a Creole Continuum. History, Texts, & Linguistic Analysis of Guyanese Creole*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Ryan, Ellen B. & Howard Giles (eds.) (1982): *Attitudes towards language Variation. Social and Applied Contexts*. London: Edward Arnold.
- Scherer, Klaus R. & Howard Giles (eds.) (1979): *Social Markers in Speech*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Scheuer, Jann (1998): *Den umulige samtale. Sprog, køn, og magt i jobsamtaler*. København: Akademisk Forlag.
- Scheuer, Jann (2001a): "Ledelsesmæssige idealer og sproglig virkelighed i medarbejder-samtaler". *Tidsskrift for arbejdsliv* 3(4). 27-48.
- Scheuer, Jann (2001b): "Recontextualisation and communicative styles in job inter-views". *Discourse Studies* 3(2). 223-248.
- Scheuer, Jann (2003) "Habitus as the Principle for Social Practice: A Proposal for Critical Discourse Analysis". *Language in Society* 32. 143-175.
- Scheuer, Jann (2005a): Anmeldelse af Asmuss, Birte & Jakob Steensig (red.) (2003): *Sam-talen på arbejde – konversationsanalyse og kompetenceudvikling*. *NyS* 33. 153-159.
- Scheuer, Jann (2005b): *Indgange til samtaler. Samtaleanalyse som konversationsanalyse, dialogisme og kritisk diskursanalyse*. København: Danmarks Pædagogiske Uni-versitets Forlag.
- Sletten, Iben & Charlotte Buch (under udg.): *Det multidiskursive klasseværelse*. Revi-deret speciale, Københavns Universitet. København: Multivers.
- Thøgersen, Jacob (2005a): "Sprog og interview, interview og sprog – interviews som da-tainsamlingsmetode i sprog- og sprogholdningsforskning". *NyS* 33. 9-41.
- Thøgersen, Jacob (2005b): "The quest for objectivity in the study of subjectivity". *Acta Linguistica Hafniensia* 37. 217-241.
- Trudgill, Peter (1974): *The Social Differentiation of English in Norwich*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Trudgill, Peter (1979): "Introduction: sociolinguistics and sociolinguistics". Peter Trud-gill (ed.): *Sociolinguistic Patterns in British English*. London: Edward Arnold. 1-18.
- Trudgill, Peter (1986): *Dialects in Contact*. Oxford: Blackwell.
- Trudgill, Peter (2000): "Sociolinguistics and sociolinguistics once again". *Sociolinguistica* 14. 55-59.
- Weinreich, Uriel, William Labov & Marvin Herzog (1968): "Empirical foundations for a theory of language change". W.P. Lehmann & Yakov Malkiel (eds.): *Directions for historical linguistics*. Austin: University of Texas Press. 95-189.
- Wille, Niels Erik & Peter Harms Larsen (1970): "Introduktion til pragmatik og pragma-tisk analyse". *NyS* 2 (delvis genoptrykt i *NyS* 9, 1978).
- Williams, Glyn (1992): *Sociolinguistics. A Sociological Critique*. London & New York: Routledge.
- Wolfram, Walt (1969): *A Sociolinguistic Description of Detroit Negro Speech*. Washington DC: Center for Applied Linguistics.